

גלגולי מילים

קובץ לכבוד "יום הלשון העברית"
תשע"ט

תרגיל ברוח הדובדב"ן:

דובדב"ן – דוגלים בערכים, דוגלים בעניין

רוח היוצרת חיבורים בין תחומי דעת שונים, מעודדת העשרה ועניין,
ומחפשת משמעות וערך מוסף בתכנית הלימודים.

בהתאם להחלטת ממשלת ישראל מיום ד' בכסלו התשע"ג – 18/11/2012,
קידום מעמדה של הלשון העברית בישראל ובעולם –
הוכרז יום כ"א בטבת, יום הולדתו של אליעזר בן יהודה, כיום הלשון העברית.

חוקרים מילים –

כל הקטעים לקוחים מתוך האתר של רוביק רוזנטל "הזירה הלשונית". <http://www.ruvik.co.il>

ממד הבחירה בעבודה זו -

- ❖ עבודה אישית / בזוגות / בקבוצות קטנות.
- ❖ בחירה של מילה אחת או יותר, לפי רצונכם.
- ❖ אפשרות בחירה של חלק מהשאלות מתוך כל דף.
- ❖ בחלק מן השאלות יש אפשרות לבחירה פנימית של כמה סעיפים או של תת שאלות.

עבודה נעימה וחג לשון שמח!

חובר על ידי שרון פישמן דודיק
מורה ללשון בתיכון ברנקו וייס איתן, נען
כיתות ז' – ט'

המילה – מהפכה

מהפכה היא מעשה של קבוצת אנשים אשר רוצה לשנות את השלטון ואת האופי של המדינה בכוח ובבת אחת.

יש מצבים שבהם המהפכה מתקיימת לא בתוך מדינה אלא בתחום מסוים של החיים. למשל, כשהחלו לעבוד בבתי חרושת גדולים באירופה בסוף המאה ה-19 קראו לזה **המהפכה התעשייתית**. כאשר האסטרונם קופרניקוס קבע שכדור הארץ סובב סביב השמש קראו לכך **המהפכה הקופרניקאית**, כי עד אז חשבו שהשמש סובבת סביב כדור הארץ. הגילוי של קופרניקוס שינה את כל המדע המודרני. שינוי שמביא למהפכה הוא **שינוי מהפכני**. את המילה הזו חידש אליעזר בן יהודה. אדם שמשנתף במהפכה או יוזם אותה הוא **מהפכן**.

המילה מהפכה מופיעה בתנ"ך (דברים כט 22 ועוד). המשמעות שלה בתנ"ך היא מצב של הרס ואובדן, וזה מה שקרה בערים סדום ועמורה לאחר שנשרפו והוחרבו. בעקבות התנ"ך אנו קוראים למצב של אי סדר קיצוני **מהפכת סדום ועמורה**.

יש גם מהפכות קטנות יותר, ויש להן שמות אחרים, גם הם מהשורש **הפ"ך**. **הפיכה** היא מצב שבו קבוצה מסוימת מחליפה את השליטים, אבל הדרך והחיים במדינה לא משתנים. בשנת 1977 התחלף השלטון במדינת ישראל, ובמקום מפלגות תנועת העבודה עלתה לשלטון מפלגת הליכוד בראשות מנחם בגין. כשנדעו תוצאות הבחירות אמר חיים יבין, שדרן טלוויזיה ידוע: "גבירותי ורבותי, **מהפך**". זו לא הייתה מהפכה, כי זה נעשה בדרכים דמוקרטיות, אבל זה היה שינוי גדול מאוד.

יש מילים רבות בשורש **הפ"ך**. כשמישהו מתנגד לדברים של אחרים או עושה דברים מנוגדים ממה שהתבקש הוא עושה **ההיפך** ממה שצריך. אדם שמחליף את דעותיו שוב ושוב הוא **הפכפך**. במגילת אסתר נאמר על מה שקרה ליהודים, שהמן רצה להשמידם, **ונהפוך הוא**, כלומר בסופו של דבר הם הושמדו. על דבר שכבר אי אפשר לשנות אותו אומרים שהוא **בלתי הפיך**. כאשר מישהו אומר דברים מסובכים ומבלבלים אומרים שהוא מדבר **הפוך על הפוך**. כשמבקשים קפה עם חלב קוראים לו **קפה הפוך**. הכינוי הזה לקפה בא מהולנדית, ופירושו שבמקום הרבה מים ומעט חלב, מקבלים קפה עם הרבה חלב ומעט מים. השורש **הפ"ך** קיים גם בארמית. כשרוצים לומר שדבר מה מביא לתוצאה הפוכה ממה שהתכוונו, אומרים שזהו **איפכא מסתברא**, כלומר ההיפך מסתבר.

1. **"מהפכה"** – טוב או רע? רוח או מחיר? מה מוביל למהפכה? האם "מהפכה" היא רק משהו ש"רואים" אותו או שהיא יכולה להתרחש רק במחשבה? נסו לבטא באיור את משמעות המילה "מהפכה". האם זה קשה או קל? מדוע? איזה גופן במחשב הוא המתאים ביותר, לדעתכם, למילה "מהפכה"?
2. **המהפכה התעשייתית** – בדקו במרשתת כיצד היא השפיעה על חיי היום יום של האנשים, וקבעו מדוע היא מכונה "מהפכה"? מה "התהפך" בה?
3. **המהפכה הקופרניקאית** – מי היה קופרניקוס? היכן חי? מי היו מתנגדיו? כיצד הגילוי של קופרניקוס שינה את כל המדע המודרני? חישובו על דוגמה אחת לפחות שמעידה על כך.
4. **שינוי מהפכני** – ציינו שינויים מהפכניים אשר התרחשו במעגלים שונים: בעולם, במדינה, בחייכם. ציינו מדוע הם "מהפכניים".
5. **אליעזר בן יהודה** חידש את המילה "מהפכה". מה ההבדל בין לחדש מילה לבין להמציא מילה?
6. **"מהפכן"** – לפניכם שמות ידועים. קראו על כל אחת מן הדמויות וחישובו האם זוהי דמות מהפכנית ומדוע: אליעזר בן יהודה, זוהר ארגוב, אליס מילר, מרטין לותר קינג, סטיב ג'ובס, דימיטרי מנדלייב, בוב מארלי, יוהן גוטנברג, תומס אדיסון, רמב"ם, מייקל פאראדיי, _____.
7. **מהפכת סדום ועמורה** – היכן היו ערים אלו? מדוע נקשרו שמותיהן למילה "מהפכה"?
8. **הפיכה** – גלו במרשתת הפיכה אחת שהתרחשה בעולם, וכתבו עליה עשר עובדות.
9. **מהפך** – מילה זו הומצאה על ידי חיים יבין. קראו עליו ונסחו במשפט אחד את המידע העיקרי עליו. הוסיפו תמונה לצד המשפט שניסחתם.
10. **ההיפך** – חישובו על שני מצבים שקרו בחייכם: מקרה אחד שבו עשיתם ההיפך, והחלטה זו התגלתה כמצוינת, ומקרה שני שבו עשיתם ההיפך, והחלטה זו התגלתה כשגויה.
11. **הפכפך** – מה ההבדל בין להיות "הפכפך" לבין לשנות דעה? מהי הקונוטציה המתלווה למילה "הפכפך" ומדוע? הדגימו מיהו "אדם הפכפך".
12. **"ונהפוך הוא"** – אנשים רבים שוגים בכתיבת ביטוי נפוץ זה והם כותבים אותו כך: _____.
13. **בלתי הפיך** – חישובו על החלטות שאתם עושים בחייכם, האם ניתן לומר שרוב ההחלטות הפיכות או בלתי הפיכות? ערכו סקר קצר על שאלה זו בקרב בני גילכם ובקרב מבוגרים. נתחו את ממצאי הסקר.
14. **שאלו את הורייכם** – החלטה הפיכה והחלטה בלתי הפיכה הזכורות להם.
15. **הפוך על הפוך** – נסחו משפט שמדגים את הניב הזה, ונסו לצייר אותו.
16. **קפה הפוך** – כיצד כותבים "קפה הפוך" בהולנדית? _____.
17. **"איפכה מסתברא"** – "אמת / שקר": נסחו שני משפטים: האחד מבטא את משמעות הביטוי ואחד שאינו מבטא את משמעות הביטוי. שאלו אנשים מהו המשפט הנכון ומהו השגוי, והציגו בכיתה את ממצאי הסקר.
18. **"הפוך, גוטה, הפוך"**... – שאלו את הורייכם מהיכן לקוח הביטוי.
19. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים**: הפך עולמות, הפך את הקערה על פיה, נהפך עליו ליבו, נהפך לו לרועץ, ו"ו ההיפוך, הפך את היוצרות.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "מהפכה"!

חג לשון שמח!

המילה – מולדת

מולדת היא ארץ שאדם מרגיש שהוא שייך אליה. היא ארץ שאדם מרגיש שהוא שייך אליה. בדרך כלל זו הארץ שבה אדם נולד וגדל. אפשר לראות זאת גם במילה עצמה. השורש של המילה מולדת הוא יל"ד, שהוא גם השורש של מילים רבות הקשורות לילדותו וללידתו של אדם. ואולם, לפעמים מולדת אינה הארץ שאתה נולד וגדל בה, אלא הארץ שאתה מרגיש קשר חזק אליה ורוצה לחיות בה. הצעירים שגדלו באירופה ורצו לעלות לארץ ישראל הרגישו שישראל היא המולדת שלהם.

המילה מולדת מופיעה בתנ"ך, אך היא חלק מביטוי רחב יותר: **ארץ מולדת**. אברהם מדבר על החלטתו ללכת לארץ ישראל, ואומר "הי אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי" (בראשית כד 7). היום אנחנו משתמשים במילה בנפרד, אך גם בביטוי השלם. בשיר ששרו החלוצים וכתב אברהם לוינסון הם שרים: "נבנה ארצנו, ארץ מולדת, כי לנו, לנו ארץ זאת. נבנה ארצנו, ארץ מולדת, זה צו דמנו, זה צו הדורות". יעקב אורלנד כתב שיר: "אנחנו שרים לך, מולדת ואימא, את שיר השירים לעמל". לשירים האלה קוראים **שירי מולדת**.

בעבר היה נהוג ללמד בבתי הספר שיעור על ארץ ישראל, על האזורים השונים שלה ועל היישובים שלה. לשיעור הזה קראו **שיעור מולדת**. אחד הערכים שעליהם מחנכים בישראל ובעמים אחרים הוא **אהבת מולדת**, כלומר אהבה למקום שבו נולדת ובו אתה חי. יש אנשים שנוסעים לעבוד או ללמוד בארץ אחרת, אבל מרגישים קשר לארץ. מדי פעם, בדרך כלל כל שנה, הם חוזרים לישראל לחופשה. לחופשה הזו קוראים **חופשת מולדת**.

המשורר שאול טשרניחובסקי כתב שיר ידוע בשם "האדם אינו אלא". הוא סבר שמה שקובע את האופי והזהות שלנו הוא הנוף, הטבע, הקרקע. לכן הוא כתב בשיר משפט שנשאר לדורות: "האדם אינו אלא **תבנית נוף מולדתו**". ובאמת, אנשים מבוגרים מבינים שהמקום שהכי קרוב אליהם ובו הם מרגישים שטוב להם הוא בדרך כלל האזור בו גדלו כילדים, בעיר או בכפר, בנגב או בגליל.

השורש יל"ד קיים בשפות שמיות רבות. בערבית ילד הוא ילד, וגם בעברית אנו משתמשים במילה ילד לתינוק שזה עתה יצא לאור העולם. **מולד** הוא התחלת החודש, כי בו כאילו נולד הירח מחדש. הנוצרים חוגגים כל שנה את **חג המולד**, שהוא החג שבו נולד אבי הנצרות ישו. ילידים הם מי שנולדו בארץ מסוימת, לעומת מי שהגיעו אליה מארצות אחרות. גם המילה **תולדות**, כלומר היסטוריה של משהו, היא מהשורש יל"ד. בתנ"ך מפרטים את "תולדות" אנשים חשובים, כמו בניו של אדם הראשון או בניו של נוח, והכוונה היא לילדים שנולדו להם, ולצאצאים בהמשך הדורות. היום המילה תולדות קשורה לכל סיפור היסטורי, ולא רק להיסטוריה של ילודים.

1. מהי מולדתכם? אילו **רגשות** מציפה בכם המילה "מולדת"?
2. בדקו מהי **ארץ המולדת** של כמה דורות במשפחתכם. ערכו אילן יוחסין וציינו בו את ארץ המולדת של האנשים.
3. **משפחת מילים מהשורש יל"ד**: ציינו מילים מן הקטע ומילים נוספות שנגזרות משורש זה.
4. הרגש העז לארץ ישראל, גם אם אינה המולדת, הוביל יהודים רבים **לעלות לארץ** ולהקים בה מדינה. מדוע הם קשרו את המילה "מולדת" לעלייתם ארצה? קראו במרשתת על עליות גדולות לארץ ישראל וציינו חמש עד עשר עובדות בנוגע לכל עלייה. תוכלו לרכז את המידע בטבלה.
5. **שיבת ציון, עלייה ראשונה, עלייה שנייה, עלייה שלישית, עלייה רביעית, עלייה חמישית, ההעפלה, העלייה ההמונית, מבצע עזרא ונחמיה, מבצע כנפי נשרים, מבצע יכין, העלייה מברית המועצות, מבצע שלמה**, _____.
- מה למדתם מן הנתונים – מבחינת היחס של המדינה, של העם היהודי לארץ ישראל, מבחינת הקשיים של העולים ושל תושבי הארץ?
5. **ארץ מולדת ושירי מולדת** – שאלו את בני משפחתכם (הורים, סבים וסבתות, דודים ודודות) אילו שירי מולדת חשוב **להם** שתכירו. מצאו את המילים של השירים הללו במרשתת וחיטבו מהי, לדעתכם, השורה המכוננת בשיר. חיטבו מדוע זהו השיר שחשוב שתכירו מבחינת בני המשפחה.
6. **שני שירי מולדת מיוחדים** נכתבו בשנות ה-80 של המאה ה-20: "עוד לא תמו כל פלאיך", "אין לי ארץ אחרת". קראו פרטים על שירים אלו – מי כתב, מי הלחין, מהן המילים, אילו שורות חשובות יש בשיר, אילו מסרים עולים מן השיר, האם הרגשות העולים אצל המחברים דומים לרגשות שאתם חשים כלפי המולדת?
7. האם "שירי מולדת" הם חשובים? למי? מדוע?
8. מצאו אדם שהיה **בחופשת מולדת** ושאלו אותו על חופשה זו: במה היא שונה מחופשה אחרת, בן כמה היא במהלך החופשה, כיצד הוא הרגיש במהלכה ואחריה... אלו שאלות נוספות תרצו לשאול?
9. "**האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו**" – מה אתם מבינים ממשפט זה?
10. **מולד הירח** – מתי במהלך החודש "נולד" הירח? האם מועד זה קשור ללוח השנה העברי או הלועזי?
11. **חג המולד** – כתבו מה ידוע לכם על חג המולד. לאחר מכן קראו במרשתת, וציינו לפחות שלושה דברים חדשים שלמדתם על חג זה.
12. **תולדות** – האם חשוב לאדם להכיר את "תולדותיו"? מהי המשמעות של "שורשים" בהקשר הזה? מה ניתן ללמוד מתולדותינו ומה זה גורם לאדם להרגיש?
13. נסו **לאייר** את המילה "מולדת".
14. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים**:
מה ילד יום, יום הולדת, ילד זקונים, יליד הארץ, ראה את הנולד, לך לך מארצך וממולדתך.
15. "**כולנו ילדים של החיים**" – מהיכן הציטוט? מה משמעותו?

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "מולדת" ועל מילים נוספות מהשורש יל"ד!

חג לשון שמח!

המילה – מאידך

מאידך היא מילה ארמית המופיעה בתלמוד, ופירושה "מן הצד ההוא".

המילה **אידך** פירושה 'ההוא' או 'האחר'. 'מאידך' פירוש מן ההוא. היום כשאנו רוצים לומר שלדבר מה יש **שני צדדים**, כלומר יש לשקול אותו היטב, אנחנו משתמשים בביטוי הארמי **מאידך גיסא**, שפירושו, מהצד ההוא. למשל: "מחד גיסא (כלומר מצד אחד), חשוב להכין שיעורי בית. מאידך גיסא (מהצד השני, הצד ההוא), חשוב מאוד ללכת לחוגים ולשחק". היום אנחנו משתמשים בעיקר בצורה העברית מצד אחד... ומצד שני. לפעמים אנחנו משתמשים בצורה קצרה: מחד... ומאידך... זה קצת מוזר, כאילו אנחנו אומרים "אחד... ההוא. בלי המילה גיסא (צד) אין למשפט כזה משמעות.

ביטוי חשוב אחר עם המילה אידך הוא הביטוי **ואידך זיל גמור**. זהו ביטוי בארמית, ופירושו, 'ומכאן, לך ולמד'. הביטוי הזה מופיע באחד הסיפורים החשובים בתלמוד, על ההבדל בין החכמים הלל ושמאי (מסכת שבת לא א). איש נוכרי בא לשמאי וביקש שיגייר אותו בכך שילמד אותו את כל התורה כשהוא עומד על רגל אחת. שמאי התרגז וגירש אותו. בא אל הלל. הלל אמר לו, בארמית: "מה ששנא עליך לא תעשה לחברך, ואידך (פירושה הוא) זיל גמור", כלומר מהמשפט שאמרתי לך עליך להתחיל ללמוד. כשהלל אמר לו "גמור" הוא לא התכוון שעליו לגמור את הלימודים, אלא שעליו ללמוד. גמר בארמית פירושו למד, ומכאן המילה גמרא, שהיא השם הארמי של התלמוד.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. מהו **משלב** לשוני? אילו משלבים לשוניים יש?

לאיזה משלב לשוני שייכת המילה "מאידך"?

2. לאיזה **חלק דיבור** שייכת המילה "מאידך"? (שם עצם ; שם תואר ; פועל ; תואר הפועל ; מילית).

3. נסחו **משפט** ושלבו בו פעם אחת את המילים "מחד גיסא ; מאידך גיסא", ופעם שנייה את המילים "מצד אחד ; מצד שני".

מה ההבדל בין שני הניסוחים? מתי כדאי להשתמש בכל אחת מהן?

4. ערכו **סקר** קצר, ובדקו האם אנשים מכירים את פירוש המילה.

5. קראו במרשתת על **השפה הארמית** וקבעו - נכון או לא נכון.

ההיגד	נכון או לא נכון
❖ בדומה לעברית הארמית היא שפה שמית.	
❖ אין קשר בין השפה העברית לבין השפה הארמית.	
❖ הארמית הייתה שפת הדיבור של ארץ ישראל בתקופות קדומות בהיסטוריה.	
❖ הארמית הגיעה לארץ ישראל על ידי העולים שהגיעו מאירופה לפני כמאתיים שנה.	
❖ עולי בבל בתקופת בית שני הביאו את הארמית לארץ ישראל.	
❖ הארמית שימשה גם בכתבי קודש יהודיים.	
❖ דובר הארמית הראשון המוזכר במקרא הוא לבן הארמי.	
❖ השפה הארמית התפתחה מהשפה האמהרית.	
❖ השפה הארמית קרויה על שם ארץ ארם.	
❖ השפה הארמית נכחדה מזמן.	
❖ גם כיום יש קהילות אשר שימרו את השפה הארמית.	
❖ מילים ארמיות רבות השתלבו בעברית.	

6. "**ואידך זיל גמור**" – מה דעתכם על עמדתם של שמאי ושל הלל? אילו נושאים ניתן ללמוד "על רגל אחת" ואילו לא? נסו להכליל ונסו לתת דוגמה. איזה נושא הייתם מעוניינים ללמוד לעומק, ואיזה נושא הייתם מעוניינים ללמוד באופן שטחי?

7. **הידעתם?**

✓ המילה "בדיחה" מקורה בארמית.

✓ המילה "אילן" מקורה בארמית.

✓ המילה "דווקא" מקורה בארמית.

✓ מקור המילים "אבא", "אימא", "סבא", "סבתא", הוא בארמית.

✓ הפתובה הנחתמת בטקס הנישואין כתובה בארמית.

✓ נוסח תפילת ה"קדיש" הוא ארמי.

מצאו מילים נוספות המשמשות בחיי היום יום שלנו שמקורן בארמית.

8. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים הלקוחים מארמית:** דא עקה, בדיעבד, סגי נהור, איפכה מסתברא, שופרא דשופרא, ברנש.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "מאידך" ועל מילים נוספות מהשפה הארמית!

חג לשון שמח!

המילה – פְּשָׁרָה

פְּשָׁרָה היא הסכמה שאליה מגיעים שני צדדים שיש ביניהם ויכוח.

המילה פְּשָׁרָה מופיעה בתלמוד. כבר בתלמוד מעדיפים שאנשים יגיעו לפְּשָׁרָה ביניהם במקום להילחם, או במקום שמישהו יחליט עבורם מה נכון ומה לא נכון. בתלמוד כתוב: "יפה כוח פְּשָׁרָה מכוח הדין". עד היום יש שופטים בבתי המשפט שאומרים לאנשים שבאים לפניהם: תנסו למצוא פְּשָׁרָה, זה יהיה טובה יותר עבורכם מאשר החלטה של בית המשפט.

המילה פְּשָׁרָה היא מן השורש **פֿשׁר**. אנו מכירים בשורש הזה מילים שקשורות לנוזלים. למשל, כאשר המים קפואים, הם מוצקים, בצורה של קרח. כאשר החום עולה הקרח מתחיל ל**הפשיר** ולהימס. כשהמים כבר אינם קפואים ואינם מאוד קרים אנו קוראים להם מים **פּוֹשְׂרִים**. באותה צורה, כאשר צדדים מגיעים לפְּשָׁרָה כאילו הריב שלהם נמס ונעלם. הרעיון הזה מופיע בביטוי אחר. כאשר שני צדדים מתווכחים או רבים, ומתחילה להיות ביניהם הסכמה, אומרים שעכשיו **נשבר הקרח**.

בין ישראל לבין הפלסטינים, וגם עם מדינות ערביות, יש מחלוקת על בעיות שונות. אחת המחלוקות היא על השאלה של הגבולות. יש בארץ ישראל שטחים שכל צד טוען שהם שלו. כדי להגיע לשלום חייבים להחליט למי שייך כל שטח. כאשר מציעים פְּשָׁרָה בשאלה של הגבולות קוראים לה **פְּשָׁרָה טריטוריאלית**, כלומר, פְּשָׁרָה על טריטוריה, על קרקע ששולטים עליה.

בשורש הזה, פֿשׁר, יש מילה חשובה המופיע כבר בתנ"ך והיא המילה **פְּשָׁר**. בספר קהלת כתוב: "מי יודע פֿשׁר דבר?" (ח א). בספר דניאל מופיע הביטוי **פֿשׁר חלמא**, שהתרגום שלו מארמית הוא פֿשׁר החלום. לעיתים קרובות אנחנו מחפשים אחרי הפֿשׁר של דברים שקשה לנו להבין. יש כנראה קשר בין המילה פֿשׁר לבין הפְּשָׁרָה של מים. כאשר אנו פותרים חלום, מוצאים את הפֿשׁר שלו, החלום כאילו נמס.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. הדגישו בקטע **עובדות** שלא ידעתם.

2. הגדירו: **התלמוד** הוא _____

3. **תקופת התלמוד** הייתה לפני / לאחר תקופת המקרא (תנ"ך). [הקיפו את התשובה הנכונה].

4. בתי המשפט בימינו מנסים להביא את הצדדים לפְּשָׁרָה, **להליך** זה קוראים: _____ . מהי משמעות המילה בהקשר זה?

מדוע מעודדים אנשים להתפשר? מהם הרווחים ומהם המחירים בפְּשָׁרָה?

מתי, לדעתכם, חשוב להתפשר, ומתי נכון "לעמוד על שלך"? נמקו.

כדי להגיע לפְּשָׁרָה, מהם התנאים שחשוב שיתקיימו? מה חשוב שכל צד בוויכוח יכיר או ידע?

5. נסו **לאייר** את המילה "פְּשָׁרָה". השוו עם איורים אחרים. אילו אלמנטים דומים יש בכל האיורים? מה ניתן ללמוד מכך?

6. בקטע מוצגת מחלוקת מהותית ועמוקה המעסיקה את הציבור בישראל והיא המחלוקת על הטריטוריה של מדינת ישראל. אילו **מחלוקות** נוספות מעסיקות את הציבור בישראל?

7. **פֿשׁר** – אילו מילים נרדפות יש למילה "פֿשׁר"? האם הן נרדפות לה באופן מלא? שבצו כל מילה בהקשר מתאים.

8. **פֿשׁר החלומות** – נסו להיזכר בחלום שחלמתם ואשר ניסיתם לברר את פֿשׁרו. מה גיליתם על עצמכם במחשבות על החלום?

9. כיצד נכנה **אדם** הנוטה להתפשר עם זולתו?

10. מה **ההבדל** בין להתפשר **עם** מישהו לבין להתפשר **על** משהו? מה עומד לנגד עיניו של האדם המתפשר בשני המקרים הללו?

11. **מה דומה ומה שונה** בין המילים "להתפשר", "לוותר", "להסכים"?

12. לאיזה **תחום חיים** שייכת המילה "הפְּשָׁרָה"?

[הקיפו את התשובה הנכונה] – פסיכולוגיה, כימיה, ספרות, היסטוריה.

13. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

הגיעו לעמק השווה, WIN-WIN, סלע המחלוקת, אף הפְּשָׁרָה צריכה הכרעת הדין, יפה כוח פְּשָׁרָה מכוח הדין.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "פְּשָׁרָה"!

חג לשון שמח!

המילה – פְּנִים

1. מהי צורת היחיד של המילה "פנים"? מהו המין הדקדוקי שלה?
2. המילים "פנים" ו"פרצוף" הן מילים נרדפות. חישבו – האם הן נרדפות באופן מלא? האם יש ביניהן הבדל?
3. הבעות פנים – עד כמה חשוב לדעת לזהות את משמעותן של הבעות פנים? קראו במרשתי וגלו – האם יש הבעות פנים הקשורות לתרבויות מסוימות, והאם יש הבעות פנים אוניברסליות? **לפניכם ריגשונים (אימוג'י)** – ציינו מהי הבעת הפנים אשר באה לידי ביטוי בכל רגשון.

4. המציאו ריגשון חדש, ובדקו עם חבריכם איזו הבעת פנים מבטא הריגשון שיצרתם.
5. ערכו רשימה של כל הביטויים המופיעים בקטע ובהם המילה "פנים". ערכו סקר קצר בקרב בני גילכם, וגלו עד כמה הם מכירים את משמעות הביטויים. האם ניתן להתאים לכל ביטוי ריגשון? בדקו עם חברים – האם יש ביניכם הסכמה?
6. מוחשי לעומת מופשט: קבעו בנוגע לכל צירוף האם הוא מבטא משמעות מוחשית או משמעות מופשטת: פני הים, מאור פנים, פני האדמה, על הפנים, פניתי לכאן, משוא פנים, פנים אל פנים.
7. משוא פנים – אילו מילים נרדפות יש לביטוי זה?
8. הלבנת פנים – אילו מילים נרדפות יש לביטוי זה?
9. שבעים פנים לתורה – ביטוי שמשמעותו שניתן לפרש את התורה בכל מיני דרכים. מהם היתרונות הנובעים מכך?
10. "פנים אל מול פנים...אולי רק פעם בחיים" – מהיכן לקוח הביטוי?
11. פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:
  - בבושת פנים, והדרת פני זקן, העמדת פנים, כבש את פניו בקרקע, משחיר את פניו של פלוני, נתכררמו פניו, עז פנים, פני הדור כפני הכלב, קלסתר פנים, לְפָנֵים משורת הדין.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "פנים"!

חג לשון שמח!

פנים הם הדיוקן שלנו, התווים שיש לעיניים, לאף, לפה, לכל החלק הקדמי של הראש. לכל אדם פנים משלו, תווים מיוחדים, ובאמצעות הפנים אנחנו מכירים אנשים אחרים ויודעים לזהות אותם. בתוכנית פרפר נחמד יש שיר על פנים שכתבה אילנה לופט: "לכל אשר פונים, רואים פנים, פנים, פנים, וזה מזל שלכל אחד, יש פרצוף מאוד מיוחד, כי לו כולם היו דומים לכולם, היה נורא משעמם בעולם."

כאשר שני אנשים נפגשים הם עומדים **פנים אל פנים**, כלומר, כל אחד רואה את הפנים של חברו. הביטוי הזה נמצא בתנ"ך: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֶל פְּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי" (בראשית לב 31).

יש הבעות שונות של הפנים. פנים תמימות מאוד ועדינות נקראות **פני מלאך**. הבעה של אדם שאינו מרוצה נקראת **פנים חמוצות**, ואילו לאדם מאושר יש **פנים מאירות**, ואנו אומרים שיש לו **מאור פנים**. בתלמוד כתוב שצריך לקבל כל אדם 'בסבר פנים יפות', כלומר, לתת לו הרגשה שהוא רצוי.

לא רק לבני אדם או לבעלי חיים יש פנים. המילה הזו התרחבה לדברים רבים ושונים. למשל, לשטח העליון של הים אנחנו קוראים **פני הים**, כי הוא החלק שאותו אנחנו רואים, ולפיו אנחנו מודדים את הגובה של הרים ועמקים. למה שאנו רואים כשאנו על היבשה אנו קוראים **פני השטח**, או **פני האדמה**. כאשר אנחנו מגלים במשהו דברים שונים, אנחנו אומרים שיש לו **פנים לכאן ולכאן**, ובמדרש כתוב שיש "שבעים פנים לתורה" (במדבר רבה יג), כלומר, אפשר לגלות בה עוד ועוד דברים.

המילה פנים קשורה לשורש פנ"ה. פנים נקראים כך כי הם **פונים** לכיוון מסוים. כנראה שזה גם המקור של המילה **פְּנִים**. כאשר אנו פונים למקום כלשהו אנחנו נמצאים בפנים המקום, בתוכו.

יש עוד ביטויים רבים מאוד עם המילה פנים, וזה מראה כמה המילה הזו חשובה. **משוא פנים** פירושו שאנחנו מעדיפים אדם מסוים על אדם אחר בלי הצדקה, רק מפני שהוא עשיר וחשוב יותר. אנחנו **נושאים אליו את הפנים**, ולא אל מישהו אחר. כאשר אנחנו מעליבים מישהו אנחנו **מלבינים את פניו**, כי בדרך כלל כשאדם נפגע הוא מחוויר והפנים שלו נעשות לבנות. כאשר משהו מאוד לא מצליח והמצב שלנו לא טוב, **אנחנו על הפנים**, כאילו שנפלנו והפנים שלנו נפגשו באדמה.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

המילה – אָדָם

כל אחד יודע מהו **אדם**. אדם זה אתה ואני, כל האנשים שחיים או חיו בעבר ויחיו בעתיד על פני כדור הארץ נקראים 'אדם'. אדם הוא מי ששייך למין האנושי.

איך נולדה המילה הזו? לפי התנ"ך, אדם היה **איש מסוים**, פרטי, שחי בגן העדן עם אשתו חוה. רק לאחר שגורש, קראו לכל הצאצאים שלו, לכל מי שנולד אחריו, על שמו: אדם, והוא נקרא אדם הראשון. כשאנו בודקים את השפות השונות שהיו קיימות בתקופת התנ"ך מתברר שבחלק מהשפות האלה, למשל בפניקית ובאוגריתית, אדם הוא שמו של **אבי כל האנושות**, כמו בעברית. באכדית פירוש המילה אדאם הוא שמו המין האנושי.

המילה אדם מזכירה לנו מילים חשובות אחרות. למשל, **אדמה**. ובאמת, ההשערה המקובלת היא שהמילה אדם נולדה מתוך המילה אדמה, כיוון שבתרבויות קדומות האמינו שהאדם נוצר מתוך האדמה. המילה אדמה עצמה נולדה מתוך המילה **אדום**, כי צבעה של האדמה במקרים רבים הוא אדום. למשל, בערבית חמרה פירושה גם אדמה, וגם אדומה. יתכן שזה גם המקור של המילה **דם**, שצבעו אדום.

כשאומרים אדם מתכוונים בדרך כלל **לאיש אחד**, לכל אחד מאיתנו בנפרד. בשיר המפורסם של אמיר גלבוע ששר שלמה ארצי הוא כותב: "פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש כי הוא עם, ומתחיל ללכת". אבל אדם הוא גם שם כללי, מילה המתייחסת לכל **בני האדם**. כשבספר איוב נכתב אדם לעמל ילד (ה 7), הכוונה היא שלכל בני האדם יש גורל משותף, של סבל ועבודה קשה. לפעמים אנו משתמשים במילה האדם כדי להתייחס **לכל האנשים**. כאשר שמשון הגיבור מסביר מדוע איבד את כוחו הוא אומר: "חליתי והייתי ככל האדם" (שופטים טז 17). החכם שמאי אמר: "הווי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" (אבות א טו).

לעיתים קרובות אנחנו משתמשים בביטוי **בן אדם**, שפירושו גם כן איש אחד, כל אחד מאיתנו. הביטוי הזה מזכיר לנו שכולנו הבנים של אדם הראשון. כשאומרים על מישהו 'הוא ממש **בן אדם**', מתכוונים לכך שהאיש הזה ישר והגון, ואפשר לסמוך עליו.

יש מטבעות לשון ופתגמים רבים שבהם אנו אומרים משהו על בני האדם ועל אופיים. למשל, **אדם לאדם זאב פירושו** שבני האדם נוהגים להתנכל זה לזה ולהתחרות זה בזה. זהו פתגם בלטינית המוכר בשפות רבות. לעומת זאת בספר בראשית נכתב: **'לא טוב היות האדם לבדו'** (ב 18), כלומר, על האנשים להתחבר לזוגות ולקבוצות. על אדם רחב וגבוה אנו אומרים שהוא **הר אדם**, על אדם מסוכן המתנהג בפראות אנו אומרים שהוא **חיית אדם**, ומי שנוהג בנדיבות ובהבנה הוא **אוהב אדם**.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014

אתר "הזירה הלשונית"

1. למילה **"אדם"** יש כמה משמעויות, וביניהן שתי משמעויות שניתן לראות ביניהן סתירה: אדם מסוים (האדם הראשון) ומנגד - כל אדם. מהי המשמעות הרווחת בקרב דוברי העברית?
2. האם למילה **"אדם"** יש צורת ריבוי? האם יש לה מילה נרדפת?
3. מה דעתכם על הקשר בין המילה **"אדם"** למילה **"אדמה"**?
- בדקו את הקשר גם באמצעות הפסוק: **"כִּי עָפָר אֶתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב"** [בראשית ג יט].
4. האזינו **לשיר "אדמה"** שכתב אהוד מנור ושרה עפרה חזה ז"ל. עיינו במילות השיר. כיצד בא לידי ביטוי בשיר הקשר בין המילים? האם קשר זה נותן למילים משמעות נוספת?
5. האזינו לשיר שכתב אמיר גלבוע ושר שלמה ארצי **"שיר בבוקר בבוקר"** ["פתאום קם אדם"]. עיינו במילות השיר. למה הכוונה במילה **"אדם"** בשיר זה? לו היה הכותב מחליף את המילה **"אדם"** במילה **"איש"** – האם היה הבדל? מדוע?
6. האזינו לשיר **"כי האדם עץ השדה"** שכתב נתן זך. לשיר יש ביצועים של זמרים שונים. עיינו במילים. השיר מבוסס על פסוק מספר _____ . השיר מבטא את היות האדם חלק מהנוף, את היותו מושרש בסביבתו. מה דעתכם על פסוק זה?
7. האזינו לשיר **"לא טוב היות האדם לבדו"** שכתב נתן זך. לשיר יש ביצועים של זמרים שונים. עיינו במילות השיר. השיר מבוסס על פסוק מספר בראשית. מה דעתכם על קביעה זו? מה מרוויח האדם מהיותו חלק מחברה? האם יש משמעות לכך שקביעה זו נאמרת כבר בספר בראשית? מה ניתן ללמוד על טבע האדם בהקשר זה?
- האם ניתן להרגיש בדידות גם כשאננו לבד? מהו חלקו של האדם ומהי חלקה של החברה בתחושה של "ביחד"?
8. כאשר אומרים על מישהו שהוא **"בן אדם"** – מה מנסים לומר?
9. **סקר קצר** – תנו לאנשים לאייר את המילה **"אדם"**. מה משותף בין האיורים ומהם ההבדלים?
10. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

מותר האדם מן הבהמה, בין אדם לחברו, האדם הקדמון, ערך חיי אדם, עבודת אדמה, פרי האדמה, אדמת בור, עלי אדמות, אין אדם נתפס בשעת צער, איזהו חכם? הלומד מכל אדם, אדם מן הישוב, בריאת האדם, רצונו של האדם הוא כבודו, זכויות אדם.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה **"אדם"**!

חג לשון שמח!

המילה – דְעָה

כשמישהו אומר שיש לו 'דעה' על משהו, פירוש הדבר שהוא החליט אם הדבר הזה טוב או רע, או אם כדאי לעשות אותו. בהתחלת משפט שבו אנחנו משמיעים דעה אנו נוהגים לומר **לדעתי**. בעיתונים אפשר למצוא מאמרים שבהם הכותבים מפרסמים מה הם חושבים על מה שקורה במדינה. למאמרים האלה קוראים **מאמרי דעה**, או 'דעות'. כשאנשים אינם מסכימים אנחנו אומרים שיש ביניהם **חילוקי דעות**. כאשר הם מסכימים אנחנו אומרים שהם **תמימי דעים**, כלומר, הדעות שלהן אינן חלוקות, אלא להיפך, יוצרות דבר שלם ותמים, הסכמה. בתנ"ך מופיעה המילה דעה, אבל המשמעות שלה שונה. פירושה הוא **ידיעה**, דבר מה שאנחנו יודעים בביטחון, ולא ההשקפה הפרטית שלנו על הדברים. הנביא ישעיהו כותב: "לא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכֹל הַר קְדֹשִׁי, כִּי מְלֶאכֶה הָאֲרֶץ דְּעָה אֶת ה' כְּמִים לִים מְכֻסִּים" (יא 9). יש מילה קרובה מאוד ל'דעה' והיא **דעת**. דעת פירושה ידיעה, השכלה. בתנ"ך דעה ודעת דומות מאוד במשמעות.

יש כל מיני סוגים של דעות. כאשר בבית המשפט או בארגון יש אדם שמחליט בסופו של דבר, אנחנו אומרים שיש לו **דעה מכרעת**. כשהוא רק נותן עצות אנו אומרים שיש לו דעה מיעצת. נהוג לומר **שבעל המאה הוא בעל הדעה**, כלומר, מי שיש לו כסף, הדעה שלו היא הקובעת. כאשר אנחנו שופטים דבר מה בלי לבדוק אותו, לפי מה שחשבנו בעבר, יש לנו **דעה קדומה**. בעולם של היום חשוב מאוד לדעת מה חושבים האנשים על מה שמתרחש, ואנו קוראים למחשבות האלה **דעת הקהל**, ואפילו מנסים למדוד אותה בכל מיני דרכים. אדם המשמיע רעיונות עמוקים שבני האדם מקשיבים להם הוא **הוגה דעות**.

המילים 'דעה' ו'דעת' הן מן **השורש יד"ע**, וקשורים לידיעה. האות י' בשורש הזה נעלמת במילים האלה ובמקרים נוספים, כמו בשם הפועל **'לדעת'**.

בשורש יד"ע יש מילים חשובות רבות בעברית. אנחנו זקוקים ל**ידע** בכל דבר שאנחנו עושים, ומבקשים לקבל **מידע**. כשאנו רוצים לפרסם דבר מה שאנו מבקשים שכולם ידעו, אנחנו מפרסמים ה**ודעה** או **מודעה**. אדם שיש לו דעה בכל דבר הוא **דעתן**. **מודיעין** הוא מקום שבו אוספים או נותנים מידע. לחיל האוסף מידע על האויב נקרא **חיל המודיעין**. אנחנו חוקרים ומבקשים לדעת על העולם באמצעות **'מדע'**, וכשאנו רוצים לדעת למה דבר מה קרה אנו שואלים **מדוע**. גם במילים האלה הי' נעלמת, כמו ב'דעה'.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. כיצד נקרא **החופש** להביע דעה?
2. עד כמה חשוב לשמור על חופש זה במדינה? עד כמה זה קשה? אילו **מגבלות** חשוב להטיל על האזרחים במסגרת זכות זו?
3. לפניכם שני משפטים. על איזה מהם ניתן להביע דעה, ועל איזה לא?
(א) במדינה דמוקרטית שומרים על זכויות המיעוטים.
(ב) חשוב לשמור על זכויות המיעוטים.
4. מהו ההבדל בין **עובדה** לבין **דעה**? מדוע חשוב להבחין ביניהן? לעתים אנו נדרשים להשיב על שאלות ובסופן יש מילת הוראה. מה ההבדל בין המילה "נמקו", לבין המילה "הסבירו"?
5. מה ההבדל בין **"דעה"** לבין **"סיסמה"**?
6. אילו אמצעים עומדים לרשותו של אזרח במדינת ישראל כדי **לגבש** דעה? אלו דרכים עומדות לרשותו כדי **לשכנע** אחרים בדעתו?
7. מה הקשר בין **"דעה"** לבין **"ידע"**? האם ניתן לגבש דעה ללא ידע?
8. **בעל המאה הוא בעל הדעה** – הדגימו משפט זה בסיפור אמיתי שתקראו עליו במרשתת או מחייכם. מה דעתכם על כך?
9. **דעה קדומה** – אלו דעות קדומות רווחות בציבור הישראלי? האם חשוב לשנותן? מדוע? כיצד ניתן לעשות זאת? איזו דעה קדומה הייתה לכם בעבר, וכעת, לאחר שהרחבתם דעת, הבנתם שהיא שגויה?
10. בקטע כתוב כי "היום חשוב מאוד לדעת מה חושבים האנשים על מה שמתרחש". מדוע זה חשוב? על מה משפיעה **דעת הקהל**?
11. **הוגה דעות** – "איש רוח המעמיק לדון בענייני העולם, המוסר והחברה. פילוסוף." [מתוך מילון אבן שושן]. בדקו במרשתת על הוגי דעות מפורסמים. בחרו אחד וציינו נקודה אחת מעניינת, לדעתכם, בדבריהם.
12. הוציאו מן הקטע את המילים **מהשורש יד"ע**, והוסיפו מילים נוספות.
13. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים**:
עומד על דעתו, יורד לסוף דעתו, צלילות הדעת, בהיסח הדעת, תמימות דעים, לא מתקבל על הדעת, רוחב אופקים, יוצא מדעתו, חוות דעת, מניח את הדעת, עץ הדעת, קל דעת, שיקול דעת, לכל הדעות, ישוב הדעת (דעה מיושבת).

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "דעה"!

חג לשון שמח!

המילה – הגשמה

1. הגשמה – מה ההבדל בין "הגשמה" לבין "ביצוע"?

מדוע יש צורך במילה הזו?

2. הסבירו במילים שלכם את הקשר בין "הגשמה" לבין "גשמי".

3. קראו במרשתת על **אברהם מאסלו**. הוא פיתח תיאוריה ידועה

מאוד שנקראת "פירמידת הצרכים".

לפניכם עיקרי הפירמידה –

מה אתם למדים מתיאוריה זו על "הגשמה עצמית"? מהם התנאים להגשמה עצמית? האם כל אדם יכול, על פי התיאוריה הזו, להגשים ולממש את עצמו?

4. האזינו לשיר שכתב אהוד מנור "מקום בלב". אמנים שונים מבצעים שיר זה. עיינו במילות השיר וחישבו – מדוע אמנים רבים בחרו לשיר אותו? מהו המסר העולה מן השיר?

5. מדוע סיסמתה של הנוער העובד והלומד היא "עלה והגשם"?

מהו הכוח של סיסמה זו? האם יש כאן יותר ממסר אחד?

6. מדוע מעודדים אותנו "להגשים את עצמנו"? מהו חלקו של האדם בהגשמה העצמית שלו? עד כמה חשובה תמיכתה של הסביבה?

7. חפשו במרשתת וגלו כיצד מכונה "נבואה שמגשימה את עצמה", ומהו מקור הביטוי. רמז:

			ל		ג		
--	--	--	---	--	---	--	--

				א
--	--	--	--	---

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "הגשמה"!

חג לשון שמח!

מה זו הגשמה? לכולנו יש רעיונות, חלומות ומחשבות. כאשר אנחנו הופכים את החלומות האלה למציאות, אנחנו מגשימים אותם. המילה הזו נראית קצת מוזרה. הרי זה אינו קשור לגשם שיוורד בחורף, ובאמת אין קשר בין גשם במשמעות הזו לבין המילה 'הגשמה'.

גשם פירושו בעברית גוף, כלומר, משהו ממשי. בארמית המילה היא גשמא. מילה דומה קיימת בערבית: ג'סם פירושה גוף. על אדם שיש לו גוף גדול וכבד אומרים שהוא מגושם. גשמי, פירושו ממשי, משהו שקיים במציאות. בתקופת ימי הביניים עסקו הרבה בשאלות של הקשר בין המציאות לבין המחשבה או הרוח. הרמב"ם והמתרגמים הקדומים שלו השתמשו בספר "מורה נבוכים" במילה הגשמה. הרמב"ם השתמש במילה כשרצה לדבר על כך שמהו רוחני מופיע במציאות, כלומר, הופך לגשמי.

היום אנחנו משתמשים במילה הגשמה במשמעות אחרת, המשמעות של הפיכת רעיונות וחלומות למציאות. אהוד מנור כתב בשיר "מקום בלב": "כדי להגשים חלום אחד ישן, יש צורך במיליון חולמים, שלא עוצמים את עיניהם". המילה הגשמה הייתה חשובה מאוד בתנועות הנוער בעבר. שם חינכו את הנערים ללכת ולחיות בקיבוץ ולעבוד בחקלאות. להליכה לקיבוץ הם קראו 'הגשמה'. הסיסמה של תנועת הנוער העובד והלומד הייתה "עלה והגשם"! היום נהוג לדבר על הגשמה עצמית, כלומר, על כך שכל אדם צריך להצליח להשתמש בכישרונות שלו ולהפוך את מה שהוא רוצה לעשות למציאות.

לפעמים אנחנו רוצים מאוד שמהו יקרה, ואומרים לכולם שזה יקרה. בלי להרגיש אנחנו גורמים לכך שמה שרצינו באמת קורה. לתהליך הזה אנחנו קוראים נבואה המגשימה את עצמה.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

המילה – זכות

זכות היא משהו שמגיע לנו, משהו שאנחנו ראויים לקבל. מי קובע מה מגיע לנו? בדרך כלל הזכות נקבעת בחוק המדינה. למשל, לכל אזרח במדינה יש **זכות להצביע** בבחירות, הנקראת **זכות בחירה**. לכל ילד יש זכות ללמוד בבית הספר. אבל יש גם סוג אחר של זכות. כאשר אדם עושה מעשים טובים, אנחנו אומרים שיש לו **הרבה זכויות**, או שיש לו **זכות מוסרית**. מה הוא מקבל תמורת הזכות הזו? הוא מקבל הערכה וכבוד, ולפעמים זה חשוב יותר מכל דבר אחר.

המילה זכות מופיעה בתלמוד. היא קשורה בדרך כלל דווקא לעניין המוסרי. במשנה, במסכת אבות, אומר יהודה בן פרחיה: "הווי דן את כל האדם לכף זכות" (א ו), כלומר, תחשוב על כל אדם מחשבות טובות. ובכל זאת, גם בתלמוד, אנחנו דנים אדם דווקא לכף חובה, וקובעים שהוא עשה מעשים רעים. התלמוד מתאר לנו מין מאזניים. בצד אחד, **מעשים טובים, זו הזכות**. בצד שני, מעשים רעים, זו החובה. לפי המאזניים נדע איזה אדם עומד לפנינו. דבר דומה קורה בבנק, שבו אנו מפקידים את הכספים שלנו. יש לנו בצד אחד **יתרת זכות**, כסף המגיע לנו, ומצד שני יתרת חובה, כסף שאנחנו חייבים.

המילה 'זכות' היא מן **השורש זכ"ה**, ועל אדם שמקבל משהו, כסף, רכוש או כבוד, אנחנו אומרים שהוא **זכה** במי שקיבל. יש כל מיני סוגים של זכויות. **זכויות האדם או זכויות האזרח** הן זכויות המגיעות לכל אדם, בלי קשר למה שעשה בחיים ואם הוא טוב או רע. יש אנשים שיש להם **זכויות יתר**, בגלל שהם עשירים או מכובדים יותר, והדבר יכול להיות מאוד מרגיז. היום מדברים הרבה על **זכויות הילד**, כי בעבר לא הבינו שלילדים יש זכויות מיוחדות שצריך לשמור עליהן. לפעמים אנחנו מכבדים אדם או מעניקים לו דברים מיוחדים לא על דברים שעשה אלא על דברים שעשו ההורים והסבים שלו. לכך אנו קוראים **זכות אבות**. כאשר אנו מגיעים במכונית לצומת, צריך לבדוק לאיזו מכונית יש **זכות קדימה**, כלומר, שעל פי החוק מותר לה להיכנס ראשונה לצומת.

לפעמים אנחנו מרגישים או יודעים שקיבלנו משהו טוב שלא אנחנו גרמנו לו, אלא הוא בא לנו **בזכות מישהו או משהו אחר**. המשורר שאול טשרניחובסקי חשב שהעולם קיים בזכות הילדים, הילדים של בני האדם והילדים של הטבע, וכתב את השיר הבא: "העולם - בזכותו של מי קיים? / בזכותם של אפרוחים / בקינים בין החוחים / בגנות על כל עץ רם / בזכותם קיים. / בזכותם של תינוקות / בבתים ובסוכות / בכל מקום אשר הם שם / בזכותם קיים".

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. ערכו רשימה של חמש **זכויות** שאתם מרגישים שמוענקות לכם, וציינו מי מעניק לכם אותן. לאחר מכן רשמו חמישה **חובות** שמוטלות עליכם, וציינו מי מטיל אותם עליכם.
2. כתבו מה דעתכם על ההיגד הבא: "בתהליך ההתבגרות והצמיחה של האדם, מתארכת רשימת חובותיו".
3. בדקו במרשתת באיזו שנה ניתנה **לנשים הזכות להצביע** בבחירות במדינות הבאות: ישראל, שוויץ, גרמניה, הונגריה, אפגניסטן, פינלנד, אנגליה (בריטניה), רוסיה, ירדן, אוסטרליה, בוליביה, סינגפור, קנדה, טורקיה, אירלנד, גיאורגיה, תימן, ארגנטינה, מקסיקו, צרפת, מצרים, וייטנאם, מרוקו, גואטמלה.
מה אתם למדים מהנתונים? ציינו נתון מפתיע אחד ונמקו את בחירתכם.
4. בקטע כתוב כי אדם מקבל עבור מעשיו הטובים "**הערכה וכבוד**", ולפעמים זה חשוב יותר מכל דבר אחר". מה דעתכם על קביעה זו? עד כמה חשוב לזכות בהערכה ובכבוד? פעמים רבות אנו שומעים אנשים אשר מהססים אם לעשות מעשה טוב כי הם תוהים "מה יצא לי מזה?". מה דעתכם על כך?
5. האם יתכן מצב שבו יש "**התנגשות**" בין זכויות? האם יתכן מצב שבו כדי שאדם אחד יזכה לזכות, אדם אחר צריך לוותר או לתת מעצמו?
6. **זכויות האדם** – קראו במרשתת על זכויות האדם וכתבו עליהן חמש עובדות. כמו כן ציינו את הזכויות החשובות ביותר לדעתכם. דרגו אותן לפי סדר חשיבות יורד.
7. **יום זכויות הילד** – מתי הוא חל? האם הוא מצוין רק בישראל או בעולם כולו? מדוע נקבע מועד כזה בלוח השנה? מה חשיבותו? האם יש מדינות שבהן נפגעות זכויות הילד? האם שמעתם על כך? מה ידוע לכם על כך?
8. עמדו על ההבדל בין המשפטים שלפניכם:
(א) שיניתי את תכניותי **בגלל** החוק.
(ב) שיניתי את תכניותי **בזכות** החוק.
(ג) שיניתי את תכניותי **מחמת** החוק.
9. איזו זכות הייתם רוצים לקבל כעת אשר אינה עומדת לרשותכם כרגע?
10. מהי המילה הלועזית לצירוף "יתרת חובה" [בבנק]? רמז:

	ב				פ
--	---	--	--	--	---

11. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

דן אותו לכף זכות, מלמד זכות, זכויות יוצרים, כל הזכויות שמורות, שוויון זכויות.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "זכות"!

חג לשון שמח!

המילה – חֶבְרָה

מה זו **חברה**? כאשר אנחנו בחברה, אנחנו נמצאים עם אנשים נוספים סביבנו. החברה הישראלית היא רחבה יותר, ואת רוב האנשים בחברה הזו איננו מכירים. חברה היא גם **מוסד** שעושה עסקים. יש חברה לביטוח ויש חברה שמייצרת רהיטים. מה המשותף לכל אלה?

כדי להבין את המשותף אפשר ללכת **לשורש המילה, חב"ר**. מן השורש הזה נגזרו הרבה מאוד מילים בעברית. המילה **חבר** היא מן השורש הזה, והיא מזכירה את הפועל **להתחבר**, כלומר, להתכנס יחד. כשאנחנו כותבים **חיבור**, אנחנו מחברים מילים ומשפטים לרעיונות, ולכן לסופר שכותב ספר אנחנו קוראים **מחבר**. **חוברת** או **מחברת** הם דפים שאנחנו **מחברים** אותם יחד. כללי **התחביר** מלמדים אותנו איך מילים **מתחברות** יחד למשפטים.

המילה חברה מופיעה פעם אחת בתנ"ך. בספר איוב כתוב: "וְאַרְחַ לְחֶבְרָה עִם פְּעֵלִי אֶן וְלָלַכְתָּ עִם אֲנָשֵׁי רְשָׁעִים" (לד 8). עד היום אנחנו משתמשים בביטוי **לארח לחברה** כשאנו מזמינים מישהו לביתנו. בתקופת התלמוד התפתחה שיטה מיוחדת ללימוד, שמקובלת עד היום בישיבות. כל שני תלמידים לומדים יחד ומתווכחים על מה שכתוב בגמרא. השיטה הזו נקראת **חברותא**. חברותא פירושה בארמית חברה.

יש סוגים שונים של חברות. לאנשים עשירים ומפורסמים נהוג לקרוא **'החברה הגבוהה'**. בקיבוצים של פעם כל הילדים למדו, שיחקו וישנו יחד, והם נקראו **חברת ילדים**. על מישהו שמתידד עם אנשים טובים אומרים שהוא נמצא **בחברה טובה**.

מדוע נקרא גם גוף שעושה עסקים בשם חברה? כאן יש השפעה ברורה של שפות אחרות. באנגלית, למשל, חברה עסקית היא company. קומפני פירושה **התקבצות** יחד, ולכן כבר לפני 150 שנה קראו בעיתונים בעברית לארגון עסקי בשם חברה. יש סוגים שונים של **חברה עסקית**. **חברה ציבורית** היא חברה שיש לה מניות בבורסה. **חברת הזנק** היא השם העברי לסטארט אפ, חברה שמפתחת מוצרים חדשים בתחום המחשבים. **חברת קש** היא חברה שלא קיימת במציאות אלא רק רשומה.

מילה מאוד דומה לחברה היא **חבְרָה**. זו אותה מילה, אבל ביידיש. ביידיש יש מילים רבות שהגיעו מן העברית, ומבטאים אותם בצורה קצת אחרת, בצורה האשכנזית. בארץ ישראל החליטו שמדברים עברית ולא יידיש, אבל יש מילים ביידיש שאנו משתמשים בהן בחלק מיוחד של השפה הנקרא סלנג. כשאומרים חבְרָה מתכוונים **לחבורה** עליזה ומלוכדת. בשיר "אגדת דשא" כותב מאיר אריאל: "יש ערמה של חברה על הדשא/ אני דברים כאלה מחבב/ בניס בנות ביחד, זה יפה ש/ יש אומץ לפעמים להתערבב". על אדם מקובל ומלא מרץ אומרים שהוא **חבְרָהמן**, שפירושו ביידיש 'איש חברה'. בטיולים של בתי הספר שרו לנהג שיר: "הנהג שלנו חברהמן, הוא יקח אותנו לתימן". מזל שהוא לא שמע בעצת השיר ולא הגיע עד תימן.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014

אתר "הזירה הלשונית"

1. אילו **מילים נרדפות** אתם מכירים למילה "חבר"?

האם הנרדפות בין המילים מלאה או שניתן "לדרג" חברויות?

2. כתבו מהם הדברים שאתם **מעדיפים** לעשות בחברה, ומתי אתם מעדיפים להיות לבדכם.

3. מהם **האתגרים** שמציבה חברה בפני היחיד, ומה הרווחים של אחד מן הצדדים?

4. אילו **מילים** מתקשרות למילה "חברה"?

5. קראו בויקיפדיה על הערך "**חברותא**", וציינו את היתרונות של אופן לימוד זה.

6. חוו דעתכם על ההיגד הבא: "האדם הוא **יצור חברתי**".

7. "**חברתם ילדים בקיבוץ**" – היעזרו בקרובי משפחה, בשכנים, במרשתת וכתבו מה אפיין את חברת הילדים בקיבוצים לפני כשלושים שנה. כתבו אילו מאפיינים הייתם משמרים ואילו לא. נמקו את בחירתכם.

8. מהו **שם התואר** של המילה "חברה"?

9. **מדעי החברה** – הם ככל תחומי החיים והמדעים העוסקים בדרכי התאגדות בני האדם ובקביעת יחסיהם. [מעובד על פי אבן שושן]. לפניכם תחומי חיים, הקיפו את התחומים המהווים ענפים במדעי החברה:

כלכלה, ביולוגיה, אזרחות, גיאוגרפיה, פיזיקה, פילוסופיה, סוציולוגיה, פסיכולוגיה, מתמטיקה, כימיה, תנ"ך.

10. האזינו לשיר "**לא טוב היות האדם לבדו**" שכתב נתן זך, ויש לו

ביצועים של זמרים שונים. עיינו במילות השיר. השיר מבוסס על פסוק מספר בראשית. מה דעתכם על קביעה זו? מה מרוויח האדם מהיותו חלק מחברה? האם יש משמעות לכך שקביעה זו נאמרת כבר בספר בראשית? מה ניתן ללמוד על טבע האדם בהקשר זה?

האם ניתן להרגיש בדידות גם כשאנחנו לבד? מהו חלקו של האדם ומהי חלקה של החברה בתחושה של "ביחד"?

11. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

החברה האנושית, חברה בע"מ, חברה קדישא, או חברותא או מיתותא, חבר כנסת, כל ישראל חברים.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "חברה"!

חג לשון שמח!

המילה – יְהוּדוּת

1. **הדגישו** בקטע מושגים ועובדות שלא הכרתם.
2. אילו **שאלות** נוספות הייתם מעוניינים לשאול על "יהדות"?
3. בקרב חלקים גדולים בציבור יש חיבור בלתי נפרד בין "יהדות" לבין "דת". מה דעתכם על חיבור זה? האם אדם יכול להרגיש "יהודי" גם ללא חיבור לעולם הדת? הסבירו.
4. קראו במרשתת, ונסו לגלות כמה יהודים חיים כיום במדינת ישראל וכמה יהודים חיים **בתפוצות**? מהם הנתונים המתייחסים לכמות היהודים בארץ ובעולם לפני מלחמת העולם השנייה?
5. עיינו בוויקיפדיה בערך "**יהודים**". ציינו עובדות מעניינות על העם היהודי. התייחסו לאישים מפורסמים, להיסטוריה המיוחדת ולנושאים נוספים, לפי בחירתכם.
6. "**יהדות השרירים**" – מושג שטבע מקס נורדאו. מהן הנסיבות שבהן הומצא מושג זה? (שנה, מיהו נורדאו, מקום, רקע היסטורי, מסר וכו').
7. חישבו על **הזהות היהודית** של העם שלנו – ממה היא מורכבת? מה זה אומר "להרגיש יהודי"?(למשל, לחגוג חגים בעלי מסורת ארוכה ומאפיינים קבועים).
8. המושג "יהודי" התחיל כמילה המתייחסת למישהו משבט יהודה והפך להיות **שם כללי**. יש לכם דוגמות נוספות לתופעה זו? [למשל המילה "אדם"].
9. בקטע מתוארת הווכחנות **כתכונה** "יהודית". האם לעם היהודי מיוחסות תכונות נוספות? מהן? האם אתם מסכימים עם קביעות אלו?

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "יהדות"!

חג לשון שמח!

יהדות פירושה כל מה שקשור לעם היהודי, להיסטוריה היהודית ולתורה היהודית. המילה עצמה נוצרה מצירוף של המילה יהודי לתוספת ות. כשמוסיפים בעברית ות למילה, בדרך כלל לשם תואר, היא הופכת למשהו כללי יותר, לרעיון.

יהודי בתנ"ך הוא אדם השייך לשבט יהודה, שהוא אחד משנים עשר השבטים. אחרי חורבן הבית הראשון והגלות שבאה בעקבותיו התחילו לקרוא "יהודי" לכל מי ששייך לאחד השבטים, ולא רק לשבט יהודה. לכן מרדכי, דודה של אסתר שחי בשושן בירת פרס, נקרא מרדכי היהודי למרות שהיה משבט בנימין. מאז ועד היום אנו קוראים "יהודי" לכל מי ששייך לעם שלנו, בלי קשר לשבט ממנו הגיע.

לעם היהודי הנמצא בתפוצות אנו קוראים **יהדות התפוצות**, או **יהדות העולם**. כאשר בברית המועצות אסור היה ליהודים להתבטא באופן חופשי והם גם נרדפו על יהדותם, הם נקראו **יהדות הדממה**. כשהתנועה הציונית החלה לפעול, קרא אחד המנהיגים שלה, מקס נורדאו, לפתח את **יהדות השרירים**. היהודים ידועים בכך שהם אנשים משכילים, והוא חשב שהם צריכים להיות גם לוחמים וספורטאים טובים.

מן המילה יהודי נוצר גם השורש יה"ד. במגילת אסתר כתוב: "וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי נָפַל פָּחַד הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם" (אסתר ח 17). אדם **שמתיהד** הוא אדם **המתגייר** ובכך הופך ליהודי. במדינת ישראל יש אזורים שבהם חיים אזרחים ערבים רבים, למשל, בגליל. כאשר הממשלה חשבה שבאזורים האלה צריכים לגור יותר יהודים, היא הכריזה על תוכנית בשם **יהוד הגליל**, והקימה יישובים יהודיים באזורים האלה.

יהודה הוא שמו של הבן הרביעי של יעקב. יעקב מאוד העריך את יהודה והאמין בכוחו. בשירת יעקב לבנו לפני מותו הוא קורא לו "גור אריה יהודה". אחד מבניו של מתתיהו החשמונאי נקרא יהודה המכבי, והוא נחשב האח הגיבור והמצביא.

היום אנו קוראים יהודה לאזור בארץ ישראל הנמצא צפונית לים המלח ומערבית לירדן, שבו שכן בעבר שבט יהודה. לאזורים שישראל שולטת בהם מאז מלחמת ששת הימים קוראים גם **יהודה ושומרון**, ובראשי תיבות יו"ש.

היהודים בגולה דיברו בשפות מיוחדות ליהודים. יידיש, השפה בה דיברו היהודים האשכנזים, פירושה **יהודית**. בארצות הבלקן וסביבתה אנשים דיברו בשפת הלדינו, שנקראה גם יהודית ספרדית. בתנ"ך מוזכרת השפה היהודית, וזה היה שמה הקדום של השפה העברית.

העם היהודי הוא עם מיוחד ובעל היסטוריה מיוחדת, ולכן מדברים על **הגורל היהודי**, וגם על **הראש היהודי** כי היהודים ידועים כעם פיקח. יהודים הם אנשים שאוהבים להתווכח, וזה ידוע כבר מהמשנה והתלמוד ולכן אומרים, "היכן שיש שני יהודים – יש שלוש דעות".

המילה – יצירה

1. בקטע כתובות שתי מילים נרדפות למילה יצירה: **עשייה, בריאה**.
במה נבדלות שלוש המילים זו מזו? נסחו משפט לכל מילה אשר יבהיר את משמעותה ביחס לאחרות.
2. **"כחומר ביד היוצר"** – ערכו סקר קצר ושאלו בני נוער ומבוגרים האם הם מכירים את משמעות הביטוי.
יש הטוענים כי תינוקות שבאים לעולם הם "כחומר ביד היוצר", ולעומתם יש הטוענים כי כל תינוק נולד עם תכונות מסוימות שלו, ולא הכול ניתן לעיצוב באמצעות החינוך. מה דעתכם?
3. **יציר דימינו** – באיזו מידה חשוב הדימיון לאדם? לתרבות? לטכנולוגיה? האם יש תחומים נוספים? הסבירו והדגימו. באיזו מידה ניתן לפתח דימיון אצל האדם? האם זו תכונה השמורה רק לילדים צעירים? באילו דרכים ניתן לעורר דימיון ולפתח אותו? האם ניתן לחסום פיתוח של דימיון? כיצד?
4. המילים **יצירה וייצור** נגזרו מאותו השורש. יש אשר יטענו כי הן מנוגדות זו לזו. האם אתם מסכימים עם קביעה זו?
5. **תוצר לאומי** – בדקו במרשתת והסבירו את המושג תל"ג. כמו כן ציינו מהו התל"ג לנפש בישראל נכון להיום.
האם זהו נתון חשוב בכלכלת המדינה? מדוע?
6. **יצירתיות** – האם זוהי תכונה מולדת, לדעתכם, או ניתן לפתח ולטפח אותה? האם יצירתיות היא רק יצירה של אמנות? האם ניתן להיות יצירתי בתחומים נוספים? הסבירו ותנו דוגמה.
7. באיזה תחום אתם **מרגישים** שאתם יצירתיים? באיזה תחום הייתם רוצים להיות יותר יצירתיים?
8. **חדוות יצירה** – האם זה חשוב? למי? מדוע?
9. **חבלי יצירה** – ביטוי המתאר את הקשיים הכרוכים ביצירה. האם אתם מכירים ביטוי נוסף עם המילה "חבלי" בהקשר דומה?
10. פרשו את הביטוי – **יציר כפיו**.
11. **חוו דעתכם** על הקביעה הבאה: בעתיד אנשים יהיו חייבים להיות יותר יצירתיים כדי להצליח.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "חברה"!

חג לשון שמח!

יצירה היא עשייה, אבל היא **עשייה מיוחדת**. אנחנו **יוצרים** משהו שלא היה קיים קודם, משהו חדש ומיוחד. לכן כאשר סופר כותב סיפור, או כאשר אמן מצייר ציור או קוראים לסיפור ולציור **יצירה**, ולמי שעשה אותם **יוצר**. לפי האמונה היהודית העתיקה העולם נברא בידי אלוהים, ובספר ישעיהו נאמר: **"יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע"** (ישעיהו מה 7). לכן ה**בריאה** נקראת ביהדות גם יצירה, וכאשר מונים את השנים בספירה היהודית אומרים, למשל, **"שנת תתשע"א ליצירה"**, כלומר לבריאת העולם. לבני האדם ולבעלי החיים או קוראים **יציר**, כי הם תוצאה של היצירה, ועל כך שרים בזמן הסליחות: **"אדון עולם אשר ברא/ בטרם כל יציר נברא"**. כאשר הסופר כותב יצירה שיש בה אנשים שהוא בדה לצורך הסיפור, או אומרים שהם **יציר דמינו**.

אמן העובד בחימר נקרא קדר, וגם **יוצר**. בעבודה בחימר אפשר לראות איך גוש חסר צורה של חימר הופך בידי של היוצר לכלי יפה או לפסל. ירמיהו מתאר זאת באחת מנבואותיו: **"וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה בְּחִמְרֵי בְּיַד הַיּוֹצֵר וְשָׁב וַיַּעֲשֶׂהוּ כְּלִי אֲחֵר"** (ירמיהו יח 4). לכן אומרים על אדם שאפשר להשפיע עליו בקלות שהוא **כחומר ביד היוצר**. למקום שבו עובד היוצר קוראים **בית היוצר**.

לשורש יצ"ר יש עוד תפקידים. אנחנו מבחינים בין **יצירה** של דברים מיוחדים וחדשים, לבין **ייצור** של דברים המוניים, שאותם מוכרים בבתי מסחר. בבית החרושת מייצרים מכוניות, נעליים או מזון. לדברים שאותם מייצרים קוראים **מוצרים**, ולמה שעושה המפעל או לפירות ולתבואה בשדות קוראים **תוצרת**. כל המילים האלה הם בשורש יצ"ר. לכלל הדברים שמייצרים ונמכרים במדינה קוראים **התוצר הלאומי**.

מן המילה "יצירה" נוצר גם שם תואר. אנחנו אומרים על אדם שיש לו דמיון וכושר המצאה שהוא **יצירתי** ושהוא בעל **יצירתיות**. אם הוא עושה את מעשיו בשמחה ובהתלהבות או אומרים שיש לו **חדוות יצירה**. אנחנו יודעים שהיצירה לא באה בקלות, ודורשת הרבה מחשבה והתלבטות. למצב הזה או קוראים **חבלי יצירה**.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

המילה – כבוד

כבוד הוא ביטוי של **הערכה וחישיבות** שאנחנו מעניקים לבני אדם מסיבות שונות. יש אנשים המקבלים כבוד כי הם אנשים טובים, יש כאלה שיש להם תפקיד חשוב, ויש כאלה שזוכים לכבוד כי יש להם כסף ורכוש. בתנ"ך מי שזוכה לכבוד הוא לעיתים קרובות אלוהים, ולכן אחד הכינויים שלו הוא **מלך הכבוד**.

בספרות של ימי הביניים, בעקבות התלמוד, יש אמרה: "הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו, והבורח ממנו ... הכבוד רודפו" (פרקי משה על אבות פרק ד). כלומר כבוד אמיתי הוא לא כבוד חיצוני של עושר ותפקיד, אלא הוא ניתן על **תכונות** כמו חוכמה ויושר וצניעות. לכן, כאשר אנשים מתנהגים כאילו כל מה שחשוב להם זה התואר שלהם והרכוש שלהם, ומה שמבקשים מהם לעשות הוא מתחת לכבודם, אומרים שהם משחקים **משחקי כבוד**.

המילה כבוד מזכירה לנו את המילה **כבוד**. שתיהן המילים באות מאותו שורש, כ"ד, וגם יש ביניהן קשר. דבר כבוד הוא דבר שיש לו משקל רב, כבוד ניתן לאדם שיש לו חשיבות והשפעה. האיבר בגוף שלנו שתפקידו לפרק את המזון נקרא **כבד**, כי בעבר גילו שהוא האיבר הפנימי הכבד ביותר בגוף האדם.

בתנ"ך המילה כבוד פירושה גם הון ועושר. למשל, כשאנו חוזרים מנסיעה בחוץ לארץ אנחנו מתבקשים 'לאסוף את הכבודה', את המזוודות שלנו. אבל את הפסוק אפשר לקרוא אחרת: כל כבודה בת מלך פנימה, כלומר הכבוד האמיתי הוא פנימי ולא של עושר ורכוש.

על **אדם נכבד** אומרים שהוא **איש כבוד**. כשמישהו מאיתנו עושה דבר נכון וחשוב אומרים שזו **תעודת כבוד** בשבילו, ומעניקים לו לפעמים **אות כבוד**. כאשר אדם פועל על פי מה שהוא מבטיח ומאמין, אנו אומרים שיש לו **כבוד עצמי**. כשאדם מבטיח משהו הוא אומר שזו **מילת כבוד**, כי אם לא יקיים את ההבטחה הכבוד שלו ייפגע.

אחד החדרים החשובים בבית של כל אחד הוא בית הכיסא, או השירותים. במשנה קראו למקום הזה גם **בית הכבוד**.

במכתבים אנחנו פותחים בדרך כלל במילה **לכבוד**, כלומר אנו כבר מבטאים כבוד לאדם אליו אנחנו כותבים. המכתב נפתח במילים **אדון נכבד**, או **גברת נכבדה**, או **מכובדי**. לפני שאדם חותם על מכתב הוא כותב בדרך כלל **בכבוד רב**. כאשר אנחנו משבחים מישהו אנחנו אומרים לו **כל הכבוד!**. הביטוי הזה בא מערבית, שבה אומרים 'לְכָל אֲחֵתְרָאס', כלומר כל הכבוד. בשיר מתוך המחזמר "קזבלן" שכתב דן אלמגור שר יהורם גאון: "כולם אומרים איזה קנוף/ עובר בסמטאות/ עושים שלום מכל חלון/ כל הכבוד!/ כולם היו יודעים אז טוב מאוד/ למי למי - יש יותר כבוד".

1. **הדגישו** בקטע מילים ומשפטים שהיו עבורכם מידע חדש שלא הכרתם.

2. למילה כבוד יש שלוש מילים מקבילות **באנגלית**. מהן? מה ההבדל ביניהן? נסו לדרג את שלוש המשמעויות לפי חשיבותן.

3. לפי הנאמר בקטע, יש כבוד **חיצוני** ויש כבוד **אמיתי**. נסו להשוות בין שני סוגים אלו בטבלה: מאפיינים דומים ומאפיינים ייחודים לכל סוג.

4. הסבירו במילים שלכם את הקשר בין המילה "כבוד" למילה "כבד".

5. "**כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו**" – מה משמעותו של ציטוט זה? מה דעתכם על המסר העולה ממנו?

6. **אות כבוד** – אילו אותות כבוד אתם מכירים?

7. **כבוד עצמי** – כיצד הוא נבנה?

8. מדוע במכתב רשמי יש כל כך הרבה **מילות כבוד**? מדוע חשוב לנו לתת כבוד לאנשים? כיצד זה משפיע על התקשורת בין בני האדם?

9. מה הקשר בין "כבוד" לבין "**נימוסים**"?

10. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

בכבודו ובעצמו, יראת כבוד, חלק לו כבוד, חלק לו כבוד אחרון, כבודו במקומו מונח, רצונו של אדם כבודו, יהי כבוד חברתך חביב עליך כשלך, מוחל על כבודו.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "כבוד"!

המילה – לב

לב הוא איבר בגוף האדם. זהו שריר גדול ששואב את הדם מן הגוף, ומאפשר לו לזרום ולתת לנו חיים. אבל הלב הוא הרבה יותר. ברוב המקרים בהם אנחנו מדברים על הלב, אנחנו מדברים על **הרגשות** שלנו, על דברים הקורים עמוק **בנשמה**. כבר בתנ"ך, שבו המילה לב מופיעה אלפי פעמים, כמעט בכל המקרים מדובר ברגש, בנפש, ולא בגוף. בספר מלכים אומר אלוהים לשלמה: "הֲנֵה נִתְּתִי לָךְ לֵב חָכֵם וְנִבּוֹן אֲשֶׁר כְּמוֹדֵךְ לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יָקוּם כְּמוֹדֵךְ" (מלכים א ג 12).

השורש של המילה לב הוא **לב"ב**. למילה יש גם צורה נוספת, אם כי לא משתמשים בה לעיתים קרובות: **לָבַב**. בספר תהילים כתוב: "וַיִּזְן יְשׁוּעָה לְבַבִּי אֲנֹשִׁי" (תהילים קד 15). זה מסביר מדוע בצורת הרבים המילה היא **לבבות**. על אדם נחמד שמגלה יחס טוב לסביבה אומרים שהוא **אדם לבבי**.

מילה קרובה למילה לב היא **ליבה**. לפירות רבים יש ליבה, כלומר החלק הפנימי של הפרי. במשרד החינוך מלמדים **תוכנית ליבה**, מקצועות שכולם חייבים ללמוד כדי להיות אנשים משכילים המכירים את העולם, כמו היסטוריה ומתמטיקה.

כשרוצים לתאר את האופי וההתנהגות של אנשים שונים משתמשים במילה לב. אדם נדיב הוא בעל **לב טוב** או **לב חם** או אפילו **לב זהב**. אדם אכזרי שלא מתחשב באחרים הוא בעל **לב אבן**, כאילו הלב שלו עשוי מאבן. בשיר "הכותל" שכתב יוסי גמזו כתוב: "יש אנשים עם לב של אבן, יש אבנים עם לב אדם".

אדם עצוב הוא בעל **לב מר**, ואדם מיואש הוא בעל **לב שבור**. רבי נחמן מברסלב אמר "אין דבר שלם יותר מלב שבור". מי שמאמין במה שהוא עושה, עושה את זה **בלב שלם**, ומי שלא בטוח שהוא עושה דבר נכון עושה זאת **בלב ולב**. על מי שאינו אומר את מה שהוא באמת מרגיש אמרו כבר בתלמוד שהוא מדבר **אחד בפה ואחד בלב**.

הלב הוא איבר רגיש מאוד. לפעמים, כאשר אנו נבהלים מאוד, אנו אומרים: "כמעט קיבלתי **התקף לב**".

הלב לא נמצא אמנם בדיוק באמצע הגוף, אבל בגלל התפקיד החשוב שלו אנחנו מתייחסים אליו כאל **מרכז** החיים ומרכז הגוף. לכן המילה 'לב' פירושה גם מרכז, המקום האמצעי. בתנ"ך כתוב: "בְּלֵב יַמִּים גְּבוּלֶיךָ בְּנִיף כְּלָלוּ יָפְתָךְ" (יחזקאל כז 4). כשאנונייה נוסעת למרחקים היא נמצאת **בלב ים**. בתל אביב קוראים לאזור שבמרכז העיר **לב העיר**.

1. מדוע, לדעתכם, מכל איברי הגוף, נבחר הלב לבטא את עולם **הרגש**?
2. תוכנית **לימודי ליבה** – קראו במרשתת וכתבו מהם מקצועות הלימוד הנחשבים "לימודי ליבה". האם חשוב, לדעתכם, לחייב תלמידים ללמוד לימודי ליבה? מדוע?
3. לו יכולתם **לבחור** – אילו מקצועות ואילו נושאים הייתם כוללים ב"לימודי ליבה"?
4. בשיר "הכותל" שכתב יוסי גמזו כתוב: "יש אנשים עם **לב של אבן**", יש אבנים עם לב אדם". למה הכוונה במשפט זה? האם יש לכם דוגמה שתמחיש זאת?
5. **בלב שלם** – כתבו על דבר שעשיתם בלב שלם.
6. **אחד בפה ואחד בלב** – מהי הקונוטציה בביטוי הזה? האם יש מצבים בחיים שבהם עלינו לא לבטא את שאנו מרגישים? הדגימו.
7. **לב הוא מרכז** – מצאו מקרים נוספים שבהם מציינים את המילה "לב" במשמעות מטפורית של מרכז, למשל "לב העיר".
8. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

פיו וליבו שווים, איש כלבבי, בוחן כליות ולב, גבה לבו, בלב כבד, מגינת לב, מעמקי הלב, מקשה את ליבו, רוחב לב, רחשי הלב, שם לב, תום לב.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "לב"!

חג לשון שמח!

המילה – עֵבְרִית

עברית היא השפה בה אנחנו מדברים במדינת ישראל. זו השפה בה אנחנו מדברים במדינת ישראל. זו השפה בה נכתבו ספר התנ"ך, וספרים רבים אחרים לאורך הדורות. העברית שייכת למשפחת השפות השמיות, שאליה שייכות גם שפות חשובות אחרות, כמו ערבית וארמית ואמהרית, השפה הנהוגה באתיופיה.

המילה עברית כשם של שפה מופיעה בתלמוד, אבל שם הכוונה לפי כל הסימנים לא לעברית שאנחנו מדברים היום, אלא דווקא לארמית, שבה דיברו בני ישראל אחרי שגלו לבבל. רק בימי הביניים החלו לדבר על השפה שלנו בשם עברית, והיא נקראה גם "לשון עֵבֶר" או בקיצור "עֵבְרִי".

אנחנו מדברים גם על **מדינה עברית**, כלומר, מדינת ישראל, ועל **העיר העברית הראשונה**, היא תל אביב. המילה עברי מופיעה בתנ"ך ומתייחסת ל**בני ישראל**. יש ויכוח מהו המקור שלה. יש כאלה שקושרים אותה לעֵבֶר, שהוא דמות קדומה בתנ"ך, הרבה לפני אברהם אבינו. יש טענה שהמילה הזו נוצרה מן המילה חֵבֶר, שהיה באכדית שם של שבט נודדים. יש גם טענה שהעברים היו אלה שגרו מן הֵעֵבֶר המערבי של נהר פרת.

לעברית שאנחנו מדברים היום, המבוססת על העברית של **התנ"ך והתלמוד**, אנו קוראים **העברית החדשה**. כאשר החלו לדבר עברית בארץ ישראל בתקופה הראשונה של הציונות, הייתה על כך מלחמה גדולה, כי רבים לא הכירו את השפה, והעדיפו שפות שונות כמו יידיש, רוסית וגרמנית. אז נולדה הסיסמה "**יהודי, דבר עברית!**" וגם נכתב לה שיר שאותו שרו האנשים שנלחמו למען העברית. השיר החל במילים: "**יהודי, דבר עברית, שפת עמך וארצך! יהודי, זכור תמיד, כי עברית היא שפתך!**"

העברית היא שפה אחת, אבל יש כל מיני צורות לדבר בה וללמוד אותה. כאשר מלמדים עולים חדשים או ילדים את השפה, היא **נקראת עברית קלה**. כאשר מישו מדבר בשפה יפה ומדויקת, אומרים שהוא מדבר **עברית צחה**. ואם מישו משתמש במילים קשות שמעטים מבינים, אומרים שיש לו **עברית של בית מרקחת**, כי בבית מרקחת יש תרופות עם שמות שאף אחד לא מבין. כשמישהו לא מבין דברים פשוטים אומרים לו בכעס ובלגלוג: "אתה לא מבין עברית?", וכשלא מבינים למה השני מתכוון אומרים לו: "**דבר עברית!**", כלומר, דבר בצורה פשוטה.

כאשר אנחנו מתרגמים מילה משפה זרה, או מתאימים אותה לשפה העברית, אנחנו **מעֵבְרִתים** אותה. הפועל '**לעֵבֶר**' נוצר מן המילה עברית. לשורש כזה, שנולד ממילה שיש לה כבר שורש, קוראים שורש תנייני.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. **הגדירו** בעזרת המרשתת את המושגים הבאים:

שפות שמיות, משלב לשוני, רובדי השפה העברית.

2. **אליעזר בן יהודה** – מה הוא קיווה להשיג בכך שהעם היהודי ידבר בעברית? חישבו – לו היינו מדברים בינינו בשפה אחרת, כגון אנגלית, יידיש או ערבית, האם היינו מרגישים אותו הדבר כעם? האם ללא העם היהודי יהיה קיום לשפה העברית?

3. **דילמה** - יש המצדדים בשמירה על השפה העברית ובחוקי הלשון, ולכן הם מקפידים לדבר עברית תקינה ומקפידים על כללי הלשון. מנגד, יש הטוענים כי השפה מתחדשת כל הזמן ואין צורך להקפיד על הכללים. יש לאפשר לדבורים לדבר כרצונם. מהם הנימוקים של כל אחד מן הצדדים? תוכלו לערוך תשובתכם בטבלה. מה דעתכם על כך?

4. "**מלחמת השפות**" – קראו עליה במרשתת וכתבו עליה פריטי מידע חשובים ומרכזיים.

5. מה היה תפקידם של כל אחד מה**אישים** שלהלן בחידוש ובהחייאת השפה העברית? כתבו כמה משפטים על כל אחד מהם, והביאו דוגמאות למילים שחידש או שהמציא כל אחד מהם: אליעזר בן יהודה, איתמר בן אבי, חיים נחמן ביאליק, דוד ילין, יוסף קלאוזנר, יחיאל פינס.

6. מדוע כונתה תל אביב "**העיר העברית הראשונה**"?

7. הסבירו את המשפט: **עושר לשוני מעיד על עושר מחשבתי**.

8. **גלו** מתי חודשו או הומצאו המילים העבריות הבאות:

מונית, גלידה, סביבון, אווירון, שעון, עגבנייה, ספרייה, ידית, עקיף, תאריך, חקלאי, בדיחה, שחקן, נדיר, סופגניות, מצפן, צילום, מדשאה, קטר.

9. היכנסו לאתר האקדמיה וחפשו בו **תחדישים**. הכינו חידון על תחדישים מעניינים, כגון – תקריש, תחפיף, גלגשת, קפצת, יישומון, חולית, צרופה, ביוש ועוד.

10. המציאו מילה עברית למילים הבאות: גינס, אוברול, בריסטול, הייטק, טישיו, נַגְלָה, גיימר, _____.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "עברית!"

חג לשון שמח!

המילה – צֶדֶק

צדק הוא מצב שבו דברים נעשים לפי מה שראוי מבחינה **מוסרית**. למשל, כאשר אדם רע שפוגע באנשים נענש אנחנו אומרים **שנעשה צדק**. בבית המשפט מחליטים החלטות שהמטרה שלהן היא לעשות צדק, כלומר, שכל צד יקבל **מה שמגיע לו**.

השאלה של הצדק מטרידה מאוד את בני האדם מאז ומתמיד. הסיבה לכך שבהרבה דברים שקורים אין צדק, ולעיתים קרובות אנשים שיש להם כוח וכסף אינם מתנהגים בצורה **צודקת**. בספר ויקרא כתוב: "מֵאֲזֵנֵי צֶדֶק, אֲבִגֵי צֶדֶק, אֵיפֶת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לְכֶם" (וי' 36). כאשר מכרו בשוק מזון או מצרכים אחרים היו שוקלים אותם, ולפעמים הסוחרים היו מרמים במשקל, ולכן בספר ויקרא אומרים שצריכות להיות **מאזניים אמיתיות**, שלא מרמים בהם, כי לרמות במשקל זה מעשה לא צודק. לכן גם נאמר בספר דברים "**צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**" (טז 20), כלומר, תמיד תנסה לעשות דברים בצורה נכונה, טובה ומוסרית.

אדם שעושה דברים בצורה נכונה ומוסרית נקרא **צדיק**, וזה מראה כמה מחשיבים את הצדק, שלפיו קובעים אם אדם הוא טוב או רע. כאשר נותנים לעניים כסף זה נקרא ביהדות **צדקה**, כי על ידי הכסף הזה נעשה קצת צדק עם העניים, שאין להם כמעט ממה לחיות. כאשר אדם אומר דברים נכונים או אומרים שהוא **צודק**, וכאשר הוא מנסה להסביר שדבר מה שעשה הוא נכון למרות שאחרים אינם חושבים כך, או אומרים שהוא **מצטדק**. כשאדם עושה דבר נכון, או אומרים שהוא עשה אותו **בצדק**. כשאדם נשבע שאמר את כל האמת ועשה משאו בצורה נכונה, הוא משתמש במילים **בהן צדק**.

בתי המשפט עוסקים בצדק, ויש אפילו בית משפט גבוה הנקרא **בית המשפט הגבוה לצדק**. אנשים פונים אליו כשלדעתם נעשה להם עוול, והם מבקשים את עזרתו. לבית הדין הזה קוראים בראשי תיבות **בג"ץ**, וכאשר אדם רוצה לפנות אליו הוא **עותר** לבג"ץ. הדיונים בבתי משפט נמשכים זמן רב, לפעמים כמה שנים, ולכן אומרים: **טחנות הצדק טוחנות לאט**.

סביב השמש סובבים עשרה כוכבי לכת. את רובם הכירו כבר בזמן הקדום, ונתנו להם שמות עבריים. אנחנו מכירים כוכבי לכת כמו שבתאי, כוכב חמה, נגה ומאדים. הכוכב הגדול ביותר במערכת השמש הוא **כוכב צדק**. השם הזה ניתן לו בתלמוד, כנראה בעקבות שם אשורי עתיק. שם הכוכב הזה ברומית הוא יופיטר, על שם האל החשוב ביותר במיתולוגיה היוונית-רומית ששמו היווני זאוס. האל הזה היה ממונה על החוק והצדק.

אחת השכונות הוותיקות של תל אביב היא **נווה צדק**. נווה צדק הייתה קיימת עוד לפני שהקימו את תל אביב, והצטרפה לעיר מאוחר יותר. השכונה נקראת כך בעקבות פסוק מספר איוב (ח 6), ושם הכוונה שנפש האדם הישר והטוב היא כמו נווה (בית) של צדק.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. "**צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**" (דברים, טז 20) – מה דעתכם על הביטוי הזה? האם הוא נכון גם לימינו? כיצד ניתן לרדוף אחר הצדק? האם זה משתלם?

2. "**בכביש אל תהיה צודק, היה חכם**" (פרסומת לנהיגה בטוחה) – מה דעתכם על משפט זה?

3. מהו הקשר בין המילה "**צדק**" למילה "**צדקה**"? האם, לדעתכם, חשוב לתת צדקה ולמי?

4. **בג"ץ** – חפשו בגוגל "סיור וירטואלי בית המשפט העליון". התרשמו מן הסיור ומן האתר. כתבו דברים חדשים שלמדתם על בית המשפט העליון. נסו למצוא תשובה לשאלה – מתי ניתן לעתור לבית המשפט העליון ומתי ניתן לעתור לבג"ץ?

בג"ץ אליס מילר – לימדו על עתירה זו ועל ההשלכות של פסק הדין.

האם אתם מכירים מקרה ידוע אחר של עתירה לבג"ץ שפסק הדין הוביל לשינוי משמעותי בחברה?

5. **להצטדק** – נסחו משפט עם מילה זו כך שניתן יהיה להבין את משמעותה מן המשפט. מה דעתכם על "הצטדקות" – האם זו תופעה שכיחה?

6. "**בהן צדק**" – ציינו מילים נרדפות או ביטויים בעלי משמעות דומה.

7. **טחנות הצדק טוחנות לאט** – היעזרו בשורש כדי לקבוע - מה ההבדל בין "טחנה" [טח"נ] לבין "תחנה" [חנ"ה]. האם אתם מכירים מקרה שמתאים לביטוי הנ"ל?

8. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים**:
צדקה תציל ממוות, מעות של צדקה, צדיק כתמר יפרח, יודע צדיק נפש בהמתו, ל"ו צדיקים, מאזני צדק.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "**צדק**"!

חג לשון שמח!

המילה – רעות

רעות היא קשר בין שני אנשים. זהו קשר של **ידידות** קרובה, קשר שבו אנשים מרגישים קרובים אחד לשני, חשובים זה לזה. המילה רעות קשורה למילה **רע**, המופיעה בתנ"ך, שפירושה **חבר**. בלשון חכמים כתוב: "והיה משים שלום ואהבה ורעות בין אדם לחברו" (מסכתות קטנות, דרך ארץ שלום יח). הברכה הזו מקובלת בברכות נישואין, וכך מאחלים לחתן ולכלה שיהיו ביניהם יחסים קרובים וטובים. לכן גם הכלה, האישה, נקראת **רעיה**, כלומר, הרעה, החברה של הגבר. בשיר השירים נכתב: "הַנָּדָה יָפָה רַעֲיָתִי הַנָּדָה יָפָה עֵינֶיךָ יוֹנִים" (א 15).

למילה רעות יש כמה מילים נרדפות, כלומר, מילים שיש להן אותה משמעות. המילים הן **חברות**, **ידידות** ו**אחוה**. אלה מילים נרדפות, אבל אנחנו מרגישים שהן אינן בדיוק אותו דבר. חברות היא קשר חזק יותר מידידות, למשל. רעות דומה לחברות, אבל אנחנו משתמשים בה כדי לומר שהחברות הזו היא משהו **מיוחד**.

בתקופת מלחמת השחרור הרבה בחורים צעירים נלחמו למען הקמת המדינה. הקשר ביניהם היה חזק מאוד, ורבים מהם נפלו בקרב. לקשר הזה הם קראו רעות. המשורר חיים גורי כתב שיר וכולם שרו אותו בכל הזדמנות, שנקרא "**שיר הרעות**": "הרעות נשאנך בלי מילים, אפורה עקשנית ושותקת, מלילות האימה הגדולים, את נותרת בהירה ודולקת".

גם המילים שדומות למילים ידידות, חברות, רעות ואחוה, הן מילים נרדפות: **ידיד**, **חבר**, **רע**, **אח**. המילה אח פירושה לא רק בן שנולד לאותם הורים, אלא גם חבר, ולכן אפשר לומר על אדם קרוב, בעקבות ספר תהילים שהוא "רעי כאח לי". להיות בקשר של חברות עם אדם אחר אומר **שמתרועעים** אתו. על אדם שאוהבים להיות בחברתו אומרים שהוא **איש רעים להתרועע**. כאשר שתי קבוצות כדורגל משחקות זו נגד זו לא במסגרת של תחרות המשחק נקרא **משחק רעים**, או 'משחק ידידות'.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. "**שיר הרעות**" – האזינו לשיר ועיינו במילותיו.

האם יש ביצוע אחד מוכר לכם יותר?

גלו במרשתת מהו הקשר בין שיר הרעות לבין יצחק רבין ז"ל.

מהו המשלב הלשוני של השיר? באיזו שנה הוא נכתב? באילו נסיבות?

אילו שורות בשיר עוצמתיות במיוחד, לדעתכם?

ציינו כמה פריטים ביוגרפיים מעניינים על המשורר חיים גורי ז"ל.

2. נסו **לדרג** את המילים הנרדפות שלפניכם לפי עוצמת המשמעות שבהן – ידיד, חבר, אח, רע, עמית. נמקו את בחירתכם.

3. מתי, לדעתכם, רצוי להשתמש במילה **רע**? האם יש בה צורך? האם יש חברים שאתם מרגישים כלפיהם שהם רעים שלכם?

4. מה דעתכם על המילה "**רעיה**"? האם יש חשיבות לאופן שבו מכנים את בן הזוג? (בן זוג, בעל, אישה, רעיה וכדומה).

5. נסו **לאייר** "רעות" או ליצור אימוג'י (רגשון) המבטא "רעות".

6. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**

איש אל רעהו, עומד על דם רעהו, משכין שלום ורעות, ואהבת לרעך כמוך.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "רעות"!

המילה – שויון

שוויון הוא מצב שבו בין שני דברים **אין הבדל**. זה אינו אומר שהם בדיוק אותו דבר. למשל, בחשבון. בין החיבור אחד ועוד לבין המספר שתיים יש שוויון, וגם לסימן = קוראים סימן השוויון. למצב השוויון הזה קוראים במתמטיקה **משוואה**. כאשר במשחק הכדורגל כל צד מבקיע אותו מספר שערים, יש בין שתי הקבוצות שוויון.

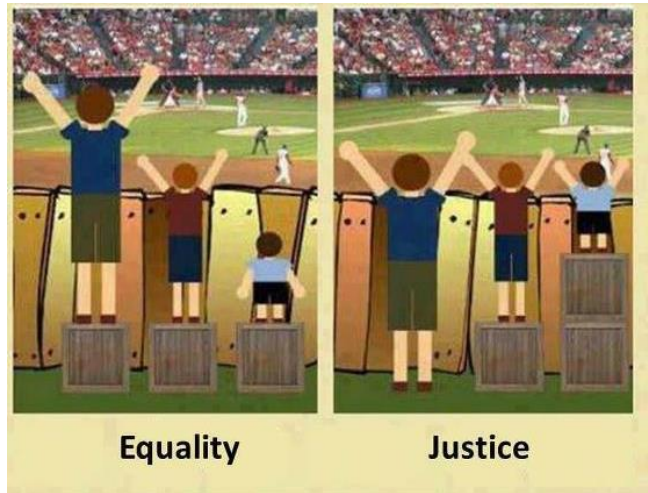
המילה שוויון מתייחסת גם למצב שבו נמצאים בני אדם. אחת הבעיות של החברה בכל מקום בעולם היא דווקא שאין בין בני האדם שוויון, שהם אינם **שוים**. למשל, לעשירים יש יותר כסף מאשר לעניים. בהרבה מקומות בעולם לנשים אסור לעשות דברים שלגברים מותר, ואנו אומרים שבמקומות האלה אין שוויון בין נשים לגברים. אנשים רבים בעולם נאבקים למען **שוויון זכויות**, כלומר, שלכל בני האדם בחברה יהיו זכויות שוות. בשנת 1789 פרצה בפריס המהפכה הצרפתית. האנשים שעשו את המהפכה טענו שלאצילים ולמלך יש זכויות שלא מגיעות להם, אלא לכל האזרחים של צרפת. הסיסמה של המהפכה הצרפתית הייתה "**חירות, שוויון ואחווה**". הם רצו שיהיה חופש לכל בני האדם ושהם יחיו בשלום, אך זה לא הספיק. צריכות גם להיות להם זכויות שוות.

המילה שוויון מזכירה לנו כמה מילה בשורש של המילה, **שו"ה**. כשאנו הולכים לחנות אנחנו שואלים מה **השווי** של הבגד או המשחק שאנחנו קונים, מה המחיר שלו. המחיר מראה לנו כמה הדבר שאנו מבקשים שווה, ואם הוא שווה הרבה אנו אומרים גם שהוא **שווה זהב**. וכשמשוה ממש לא מוצא חן בעינינו אנחנו אומרים שהוא **לא שווה**.

כאשר אנו מחלקים בינינו משהו ורוצים שאף אחד לא יקבל יותר מאחרים, אנו מחלקים אותו **שווה בשווה**. הביטוי הזה מופיע כבר בתלמוד. כאשר איננו מתרגשים ממשהו, אנו מקבלים אותו **בשוויון נפש**, כאילו הנפש שלנו מאוזנת, וכל החלקים שלה שווים.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. נסו לאייר "**שוויון**" או ליצור אימוג'י (ריגשון) שיבטא "שוויון".
2. עד כמה, לדעתכם, **חשוב** שיהיה שוויון בין אנשים? מתי במיוחד? כיצד יוצרים מצב כזה? למי הוא מועיל ובמי הוא פוגע?
3. לפניכם **איור** המתייחס למילה "שוויון" ולמילה "צדק". התבוננו בו והביעו דעתכם על המסר שבאיור זה.

4. **המהפכה הצרפתית** – בדקו במרשתת כמה נתונים על המהפכה: מתי? מדוע? תוצאות? וכל עובדה מעניינת שתמצאו.
5. "**בשוויון נפש**" – מתי אדם מרגיש "שוויון נפש"? אילו מילים או ביטויים מייצגים משמעות הפוכה לביטוי זה?
6. "**שווה זהב**" – האם בימינו משתמשים בביטוי זה רק לדברים חומריים? מה בחייכם "שווה זהב"?
7. **פרשו את הביטויים ואת הצירופים הבאים:**
שווי משקל, אין דעת הבריות שוות, להגיע לעמק השווה, לא כל האצבעות שוות, פיו וליבו שווים, שווה לכל נפש.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "שוויון"!

המילה – תְּעוּדָה

תְּעוּדָה היא **מסמך**, כלומר, נייר **רשמי** שמאשר שמהו הוא נכון ואמיתי. בסוף כל שנה התלמידים מקבלים תְּעוּדָה, שבה כתוב איך למדו ואיך התנהגו במהלך השנה. כאשר אדם מסיים את הלימודים בבית הספר התיכון, באוניברסיטה או במוסד אחר ללימודים, הוא מקבל תְּעוּדָה **שמאשרת** שהוא למד במוסד הזה, וגם אם היה תלמיד טוב ואפילו מצטיין.

המילה תְּעוּדָה מופיעה בתנ"ך. בספר ישעיהו כתוב: "צוֹר תְּעוּדָה חָתוּם תּוֹרָה בְּלִמְדֵי" (ח 16), ולפי הפסוק הזה אפשר לחשוב שגם בתקופת התנ"ך חילקו תְּעוּדוֹת בסוף הלימודים. המקור של המילה הזה הוא **עֵד**. עד הוא אדם שראה משהו והוא מספר מה ראה, הוא **מעיד** על מה שהוא יודע. תְּעוּדָה מעידה על מה שאדם **עשה או למד**.

יש כל מיני סוגים של תְּעוּדוֹת. לאזרח של המדינה יש **תְּעוּדַת זְהוּת**, שבה כתוב השם שלו ופרטים חשובים אחרים והוא יכול להראות אותה למי שמבקש לדעת מיהו. כאשר ילד נולד ההורים שלו מקבלים **תְּעוּדַת לידה**, שמעידה שהוא נולד בתאריך מסוים ומי ההורים שלו. כאשר מסיימים את הלימודים בבית הספר התיכון, בחטיבה העליונה, ועוברים בחינות בכל מיני מקצועות, מקבלים **תְּעוּדַת בגרות**. תְּעוּדָה כזו קיימת בכל העולם. כשחיפשו בעברית שם לתְּעוּדָה הזו מצאו לה שמות קצת מצחיקים. לפני 140 שנה קראו לה 'תְּעוּדַת בישול'. הכוונה לא הייתה שהתלמיד למד לבשל, אלא שהוא בשל לצאת לחיים הבוגרים, שהוא מוכן להם. אחר כך הציעו לקרוא לה 'תְּעוּדַת בר דעת'. בסוף הוחלט לקרוא לה כמו היום, תְּעוּדַת בגרות.

לפעמים אנחנו משתמשים במילה תְּעוּדָה למרות שלא מדובר במסמך רשמי. כאשר מישהו עושה דבר חשוב בצורה טובה ויפה, אומרים שזאת בשבילו **תְּעוּדַת כבוד**. כלומר, המעשה שעשה מעיד שהוא איש טוב ומכובד. כאשר בן אדם או ארגון עושים מעשים לא טובים או לא נכונים, אומרים שזו **תְּעוּדַת עניות**, המעשים שעשו מעידים שהם עניים במעשים ובהצלחות.

תְּעוּדָה היא שם שקשור גם לתוכניות בקולנוע ובטלוויזיה מסוג מסוים. כאשר מציגים לקהל סרט תְּעוּדָה, או 'סרט תְּעוּדָה', מראים לו דברים שהתרחשו במציאות, כדי שיכיר אותם. בכך מי שעשה את הסרט מעיד על מה שראה לפני הצופים. אדם שיוצר סרטי תְּעוּדָה, או שהוא כותב ספרים על דברים שקורים במציאות נקרא **מְתַעֵד**. הפועל לתעד והשורש תִּעַד נוצרו מתוך המילה תְּעוּדָה.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. **תְּעוּדָה** – מדוע, לדעתכם, יש צורך בתְּעוּדוֹת בחברה? אילו תְּעוּדוֹת חשובות מאוד בעיניכם ואלו פחות חשובות? מדוע? איזו תְּעוּדָה, לדעתכם, אינה קיימת וכדאי להמציאה?

2. עד כמה, לדעתכם, חשוב שתְּעוּדָה תעיד על מה שאדם **עשה או למד** (כלומר התוצאות הניכרות לעין) ועד כמה חשוב שתְּעוּדָה תשקף גם דברים נוספים? הסבירו.

3. "**תְּעוּדַת בגרות**" – מה דעתכם על השמות שהוצעו לה, ומה דעתכם על השם הנוכחי?

4. לו יכולתם לקבוע את רכיביה של "תְּעוּדַת בגרות" – מה הייתם מחליטים? תוכלו לכתוב וגם לאייר תְּעוּדָה לדוגמה.

5. למי הייתם מעניקים "**תְּעוּדַת כבוד**" ועבור מה?

6. למי הייתם נותנים "**תְּעוּדַת עניות**" ובשל מה?

7. **סרט תְּעוּדָה** – אלו ז'אנרים נוספים קיימים בקולנוע? האם ז'אנר של סרטים תְּעוּדָהיים הוא חשוב? מדוע? האם צפיתם לאחרונה בסרט תְּעוּדָהיים כלשהו? באיזה נושא? מה הרגשתם במהלך הצפייה?

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "תְּעוּדָה"!

חג לשון שמח!

המילה – תְּכוּנָה

תְּכוּנָה היא מרכיב של האופי של **בן אדם** או של כל דבר שהוא. גם **לבעלי חיים** יש תכונות, וגם **לחומרים** יש תכונות. התכונה של הברזל היא שהוא קשה, והתכונה של הספוג היא שהוא רך. כשמדובר על בני אדם אנחנו מחלקים את התכונות. יש **תכונות טובות**, כמו נדיבות, חוכמה או סבלנות. ויש **תכונות רעות**, כמו רוע לב, טיפשות או עצבנות.

למילה תכונה יש עוד משמעות. תכונה היא **מצב של התרגשות רבה** במקום מסוים. כאשר, למשל, צריך להגיע אדם חשוב לביקור בבית הספר, יש תכונה רבה לקראת הביקור, כי מכינים את התלמידים לקראת הביקור, מתכוונים אליו.

יש עוד משמעות למילה תכונה. בימי הביניים קראו לבן אדם שמסתכל בכוכבים דרך טלסקופ ומנסה לראות מה קורה בשמים **תוכן**. בלועזית הוא נקרא אסטרונום, אחד שמסתכל בכוכבים. למדע של האנשים שעוסקים בכך, אסטרונומיה, קראו תכונה.

המילה תכונה מופיעה בתנ"ך כמה פעמים, ויש לה כל מיני פירושים, כמו, למשל, **הכנה**, או **צורה** של משהו.

איך קורה שלמילה אחת יש כל כך הרבה פירושים? הפירושים קשורים לאותו שורש, **כו"ן**. אנחנו מכירים בשורש הזה מילים רבות וכולן קשורות **למשהו שבונים אותו, מקימים אותו**. כשאנו אומרים שמשהו הוא **נכון**, אנו מתכוונים שהוא עומד, שהוא יציב, ששום דבר לא יפיל אותו. **מכון** זה מוסד או בניין שבו חוקרים נושא מסוים. כאשר יש סכנה למלחמה או אירוע מסוכן, מכריזים על **כוננות**, כלומר, מכינים את האנשים לקראת משהו שיבוא, דואגים שהם יהיו **מוכנים** כדי שלא יקרה להם שום דבר.

גם המילה **מכונה** היא מן השורש כו"ן. המילה הזו מופיעה בתנ"ך, בתיאור של בית המקדש שהקים שלמה: **"וַיַּעַשׂ אֶת הַמְּכֹנֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת אַרְבַּע בְּאַמָּה אַרְבַּע הַמְּכֹנֹת הָאֵחָת"** (מלכים א ז 27). אבל המכונות בתנ"ך שונות מאוד מהמכונות שאנחנו מכירים. המכונה בתנ"ך היא דבר שעומד ואינו זז, והוא מאוד יציב. המכונה היום היא דבר כבד ויציב, אבל הוא זז ויוצר מוצרים חדשים.

1. **הדגישו** בקטע מידע חדש שלמדתם.

2. **"תכונות"** – נסו לציין חמש תכונות שלכם, וחמש תכונות

של מישהו אחר שאתם מכירים (הורים, אחים, חברים).

מה קשה לכם יותר? מדוע?

האם אתם מרגישים הבדל כאשר אתם נדרשים לציין

תכונות טובות או רעות?

3. האם יש **תכונות** שיכולות להיות לפעמים חיוביות ולפעמים

שליליות? מהן? כיצד יתכן הדבר?

4. בנו **טבלה** המרכזת שלל תכונות של שלוש קבוצות: בני

אדם, בעלי חיים, חומרים.

מה ניתן ללמוד מן הטבלה? האם יש תכונות משותפות?

האם יש תכונות שבחומרים, למשל, הן תכונות "אמיתיות"

ואצל בני האדם הן תכונות "מטאפוריות" (כגון – קשה)?

5. העתיקו מן הקטע מילים **מהשורש כו"ן**, ונסו להוסיף

מילים נוספות.

6. נסחו **משפטים** שונים עם המילה "תכונה" ובכל משפט

השתמשו במשמעות אחרת. ערכו סקר קצר ובדקו האם

משתתפי הסקר הבינו את משמעות המילה "תכונה"

במשפטים שניסחתם.

7. **פרשו** את הביטוי – אירוע מכונן.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "תכונה"!

המילה – תְּקוּוּהָ

תְּקוּוּהָ היא **אמונה** בכך שמצב רע עשוי **להשתפר** ולהיפתר בעתיד. ירמיהו, שמתנבא נבואות רבות על מצבו הקשה של עם ישראל, אומר: "וַיֵּשׁ תְּקוּוּהָ לְאַחֲרֵיתָּךְ נְאֻם ה', וְשָׁבוּ בְנֵים לְגְבוּלָם" (לא 16). התְּקוּוּהָ הייתה מילה חשובה בחיי העם היהודי בגולה, שקיווה והאמין שיחזור לארץ ישראל. לכן גם ההמנון של מדינת ישראל נקרא "**התְּקוּוּהָ**". את ההמנון הזה כתב המשורר נפתלי הרץ אימבר, ובו נאמר: "**עוֹד לֹא אַבְדָּה תְּקוּוֹתַי**, התְּקוּוּהָ בת שנות אלפיים, להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון ירושלים".

כאשר מדברים על תְּקוּוּהָ נמצאים בדרך כלל במצב של **ייאוש**, שהוא ההיפך מתְּקוּוּהָ, פירושו **חוסר תְּקוּוּהָ**. במצב הזה קשה להאמין שיקרה דבר טוב. כאשר קורה משהו שמאפשר להאמין שהמצב ישתפר, אומרים שזהו **שביב תְּקוּוּהָ** או **'זיק תְּקוּוּהָ'**. שביב או זיק הוא כמו ניצוץ קטן של אש, שאולי יידלק ויהפוך לאור גדול. כאשר אנחנו מצפים למשהו ומאמינים שיגיע, אבל האמונה הזו לא מתגשמת או לא יכולה להתגשם, אנו אומרים שזו הייתה **תְּקוּוֹת שווא**, וכשהאמונה נגמרה אנחנו אומרים כי אפסה כל תְּקוּוּהָ, כלומר, התְּקוּוּהָ הפכה לאפס.

אחת הערים בישראל נקראת **פתח תְּקוּוּהָ**. שם העיר הזאת לקוח מן התנ"ך: "וַיִּנְתְּנִי לָהּ אֶת כְּרִמְיָהּ מִשֶּׁם וְאֶת עֵמֶק עֶכּוֹר לְפֶתַח תְּקוּוּהָ" (הושע ב 17). השם הזה קשור למקום של עמק עכור שעליו מדבר הושע. המקום הזה הוא בבקעת הירדן, ליד יריחו, ושם רצו מתיישבים יהודיים להקים מושבה, ולקרוא לה פתח תְּקוּוּהָ, וכך עמק עכור באמת יהפוך לפתחי תְּקוּוּהָ. כשלא הצליחו לרכוש שם אדמה עברו לאזור השרון והקימו את המושבה, ושמו על השם פתח תְּקוּוּהָ. מאז היא נקראת אם המושבות. יש יישובים נוספים עם השם תְּקוּוּהָ, כמו שכונת התְּקוּוּהָ בתל אביב, והיישוב גני תְּקוּוּהָ שקרוב לעיר פתח תְּקוּוּהָ.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. "**התְּקוּוּהָ**" – קראו במרשתת על ההמנון של מדינת ישראל, וכתבו עליו עשר עובדות חשובות.

אילו משפטים בהמנון הם החשובים ביותר, לדעתכם?

2. עד כמה **חשובה** תְּקוּוּהָ לבני האדם? מתי בעיקר? כיצד מעוררים תְּקוּוּהָ במצב של ייאוש? עד כמה תְּקוּוּהָ היא מצב של בחירה?

3. נסו **לאייר** איור שמביע את המילה "תְּקוּוּהָ", או להמציא אימוג'י (ריגשון) שיבטא תְּקוּוּהָ.

4. אילו **שירים** אתם מכירים שיש בהם הבעת תְּקוּוּהָ? ציינו את שם השיר, את המבצע, והעתיקו שורה אחת מהשיר שמבטאת תְּקוּוּהָ.

5. האם יש לכם **דוגמה למצבים** הבאים: חוסר תְּקוּוּהָ, שביב תְּקוּוּהָ, תְּקוּוֹת שווא?

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "תְּקוּוּהָ"!

המילה – תועלת

תועלת היא רווח שאנו מפיקים מדבר מה שאנו עושים, או ממשוהו שיש לנו, מרכוש או מחפצים שרכשנו. משהו אשר **מועיל** לנו.

המילה תועלת היא מן **השורש יע"ל**. על אדם שפועל בצורה טובה ועושה דברים שעוזרים ומגיעים לתוצאות טובות אנו אומרים שהוא **יעיל**, כלומר, למעשיו יש תועלת רבה. לעומת זאת, בתנ"ך מופיע בכמה מקומות הכינוי איש **בְּלִיעַל** או **'בן בליעל'**. כאן הכוונה היא לאדם רע, שדואג רק לעצמו, ואין לאנשים אחרים ולחברה תועלת ממנו.

לפעמים במקום מסוים, בארגון, המפעל, העבודה לא נעשית בצורה מספיק טובה. אנשים עובדים קשה, אבל התוצאות לא טובות, כלומר, המפעל לא מספיק יעיל. כדי לפתור את הבעיה הזו עושים לפעמים **צעדי ייעול**. משנים כל מיני דברים במפעל כדי להגיע לתוצאות טובות יותר, כדי שתהיה בו יותר **יעילות**. לפעמים מוכרחים להקטין את מספר האנשים במפעל כדי שהוא יצליח לפעול טוב, לפטר אנשים שעבדו בו כבר הרבה שנים. למעשה הזה קוראים פיטורי ייעול.

רוביק רוזנטל / 28 באוקטובר 2014
אתר "הזירה הלשונית"

1. **"תועלת"** – האם זו מילה חיובית? מדוע חשוב להביא תועלת? ולהיות יעילים? מהם ההבדלים בין המילים "תועלת" ו"יעילות"?

האם יש **דרכים** שבאמצעותן אדם יכול לשפר את יעילותו? מהן?

האם נכון לבחון כל פעולה בחיינו מבחינת שיקולי תועלת? במילים אחרות, האם עלינו לחשוב לפני כל פעולה מה התועלת שבה? מה נרוויח מכך ומה נפסיד?

2. **מה פירוש הביטוי** - מה הועילו חכמים בתקנתם?

3. בקטע מתואר הליך של פיטורים כאחד **מצעדי ייעול** שננקטים בעולם העבודה. מה דעתכם על כך? האם זהו צעד חשוב? מה ההשלכות שלו? האם ישנם צעדים נוספים שניתן לנקוט כדי לייעל את הארגון? מהם? תוכלו להתייעץ עם הורכם או עם בני משפחה אחרים שעובדים בארגונים שונים.

הכינו דף לתלייה בכיתה עם מה שלמדתם על המילה "תועלת"!

חג לשון שמח!